№ 264 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1911 ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ № 264

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“
Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“

Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամենկերով

Ցայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1912 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՅԻՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը՝ 9 ր., 9 ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., 7 և 6 ամսվանը՝ 6 ր., 5 ամսվանը՝ 5 ր., 4 ամսվանը՝ 4 ր., 3 ամսվանը՝ 3 ր., 2 ամսվանը՝ 2 ր., 1 ամսվանը՝ 85 կ. և 15 կ. պոստի ծախք։

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն, և միևնոյն ժամանակ 40 կ. նամականիշ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով:

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“. Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK“.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

„ՄՇԱԿԻ“ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻՑ

Ի նկատի ունենալով, որ ուշ բաժանորդագրվելու պատճառով սաեղծվում են մի շարք տեխնիքական անյարմարութիւններ, որոնք զրկում են խմբագրութեան գրասենեակին հնարաւորութիւնից յունվարի 1-ից կանօնաւորապէս թերթն ուղարկել բաժանորդներին, ուստի խնդրվում է բաժանորդ գրվել ցանկացողներին վաղօրօք դիմել՝ գրելով հասցէները պարզ և ճշգրիտ։

Բեռլինի համալսարանի

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի Սրսկումներ նաև տուբերկուլիններով։ Ընդունելութիւնը ամեն օր՝ առաւօտեան ժամը 9—11-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը։
Католическая ул. д. № 10. Տելեֆոն № 792.
(ա.օ.) առ. 989. 100—41

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Հայ ժողովրդի մասնակցութեան աստիճանը կաթողիկոսի ընտրութեան մէջ միատեսակ չէ բոլոր տեղերում։ Ռուսահայ թեմերը բազմամարդ են, իսկ թիւրքահայերինը փոքր։ Մինչդեռ ռուսահայ պատգամաւորը յաճախ ներկայացուցիչ է քառորդ և կէս միլիօն հայ ժողովրդի, թիւրքահայ պատգամաւորը երբեմն ներկայացուցիչ է միայն մի քանի հազար անձի։

Անշուշտ, ընտրական գործը պէտք է բարձրացվի և հանրային այնպիսի սկզբունքների վերածվի, որ ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը լինի կարելին չափ կատարեալ և համապատասխան իրական դրութեան։

Եթէ ընդունելու լինենք, որ իւրաքանչիւր պատգամաւոր պէտք է համապատասխանի որոշ թիւ ընտրողների, այն ժամանակ հարց է առաջ գալիս, թէ ո՞րքան հայ բնակչութեան վրա ընտրվի մի պատգամաւոր։

Անշուշտ, որքան փոքր թիւ վերցնենք իբրև հիմնական միութիւն, այնքան աւելի լաւ կը լինէր կազմել ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը, բայց այն ժամանակ չափազանց ստուար կը լինէր համագումար ժողովը։

Եթէ՝ օրինակ՝ իւրաքանչիւր տասն հազար ժողովրդի վրա ընտրվէր մի պատգամաւոր, այն ժամանակ երեք միլիօն ժողովրդի վրա մենք կունենայինք 300 պատգամաւոր։ Դա շատ մեծ թիւ է։ Իսկ այդ թւի վրա պէտք է աւելացնել նաև հոգևորական ներկայացուցիչների որոշ քանակ։

Եթէ ցանկանանք պատգամաւորների թիւը փոքրացնել և հասցնել մինչև 100 հոգու, այն ժամանակ իւրաքանչիւր պատգամաւոր պէտք է ընտրվի մօտ 30,000 հայ բնակիչներից։ Իսկ դա ունի այն անյարմարութիւնը, որ մի քանի անջատ և հեռաւոր շրջաններ կը զրկվեն պատգամաւոր ընտրելու հնարաւորութիւնից, պարունակելով աւելի սակաւաթիւ հայ բնակչութիւն, քան նշանակված թիւը։

Ուստի պատգամաւորների ընտրութեան ժամանակ անկարելի կը լինի ղեկավարվել միայն ազգաբնակութեան թւի համապատասխան ներկայացուցիչներ ընտրելու սկզբունքով։ Անհրաժեշտ կը լինի նրան լրացնել մի ուրիշ սկզբունքով — ուշադրութեան առնել անջատ հեռաւոր շրջանների իրաւասութիւնը և նրանց համար սահմանել յատուկ արտօնութիւն, ինչպէս օրինակ Հնդկաստանի, Եւրոպայի, Ամերիկայի հայ գաղթականների կամ պանդուխտների համար։

Անտարակոյս՝ բարդացող մի հանգամանք էլ ներկայացնում են հոգևոր և աշխարհական դասերի ներկայացուցչութիւնը և Էջմիածնի միաբանութեան ու սինօդի անդամների մասնակցութիւնը։ Ո՞րչափով և ինչ համեմատութեամբ պէտք է կատարվի ձայների դասաւորութիւնը. պէ՞տք է արդեօք թողնվի այն կարգը, որ մինչև այժմ ընդունված է եղել, թէ՞ որոշ փոփոխութիւնների ենթարկվի—դա ևս քննելի խնդիրներից մէկն է։

Ներկայ ընտրութիւնները, անկասկած, առաջ կընթանան հին եղանակով, և նոր փոփոխութիւնների մասին ներկայ ընտրական օրերում խօսք լինել չէ կարող. բայց ցանկալի է, որ ընտրական գործի բարւոքման համար լինէին մտքերի փոխանակութիւններ, քանի որ միատեղ հաւաքվում են ժողովրդական ներկայացուցիչներ և կարող էին խորհրդածութեան նիւթ ընծայել ապագայ կանօնագրի մշակման համար։

Ա. Քալանթար

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ ԳԱԼՈՒՍՏԸ

Երէկ, ժամը 3-ին կէսօրից յետոյ, Բաթումից Թիֆլիս եկան թիւրքահայ եկեղեցական պատգամաւորներից մօտ 10 հոգի, այն է՝ Ցակոբ Աշոտ, Բաբգէն եպիսկոպոսները, Ինճէեան վարդապետ, պ. պ. Վ. Թեքէեան, Օ. Չիֆթէ-Սարաֆ, Անտօնեան (պատգամաւոր Ակնի) և այլք. պատգամաւորների մի մասը ուղղակի գնացել է Անի, որտեղից յետոյ կը գնայ Էջմիածին։ Պատգամաւորներին դիմաւորեցին Թիֆլիսի կայարանում Հ. Առաքելեան և Արշակ Բաբեան։ Թիֆլիսի հայոց առաջնորդարանի կողմից ոչ ոք չէր եկած դիմաւորելու, որովհետև Բաթումից սխալ կերպով հեռագրել էին Եփրեմ սրբազանին, թէ իբր պատգամաւորները միւս օրս են գալու։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 նոյեմբերի

Պարիզ.—Սազօնովը մեկնեց Պետերբուրգ։

Հիւսիսային կայարանի մօտ շոգեմեքենան ընդհարվեց գնացքին. սպանվեցին հինգ, վիրաւորվեցին ութ մարդ։

Պենլէվի յայտարարութեան առիթով, Դէլկասէն պատասխանեց, որ բոլոր ծովային ռազմի ույժերի ընդհանուր հրամանատարութիւնը այսուհետև գտնվելու է միջերկրական երկու նաւատորմների հրամանատարի ձեռքում. երրորդ նաւատորմը անյապաղ կը միանայ նրան։ Մերձաւոր մեծ վարժութիւնները տեղի կունենան հիւսիսում։

—

Բեռլին.—Եկաւ Սազօնովը և երեկոյեան մեկնում է Պետերբուրգ։

«Դոյտշէ-բանկի» վերատեսուչ Գվինէրը կայսրի ներկայութեամբ տւագների պալատի շինութեան մէջ զեկուցում կարդաց Բաղդադի երկաթուղու մասին։

—

Մոսկվա.—Ռուս ժողովրդի միութեան աւարտված համագումարն ընդունեց մի շարք որոշումներ, որոնք վերաբերում են փոխադարձ վարկի ընկերութիւններին և ռուս ժողովրդի միութեան հաստատութիւններին կառավարական անհրաժեշտ նպաստներ տալուն, Հարաւ-Արևմտեան երկրում օտարազգիների թիւը պակասեցնելուն. միջնորդում է Դումայի անդամների մի մասը նշանակովի դարձնել և քրէական պատասխանատւութիւն որոշել արտասանած ճառերի համար։

—

Վաշինգտօն.—Զինւորական մինիստրութեան ստատս-սեկրէտարը յայտնում է իր հաշւետւութեան մէջ, թէ Ամերիկան ներկայումս պատրաստ է կռւելու որևէ մեծ պետութեան հետ, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ զօրքերը ցրված են շատ ռազմավայրերում, և շնորհիւ պահեստի զինւորների թւի մեծութեան։ Ստատս-սեկրէտարը կողմնակից է 3-ամեայ զինւորական ծառայութեան աւելի պակաս ժամանակամիջոցին, որպէսզի անհամեմատ մեծ թւով մարդ կրէ զինւորական ծառայութիւն և որպէսզի հնարաւորութիւն տրվի սաեղծելու քաղաքացիական ուժեղ զօրաբանակ։

—

Լեհ.—Կինեմատօգրաֆում ներկայացման ժամանակ պայթում առաջացաւ, որից վիրաւորվեցին 27 հոգի։ Ոստիկանութիւնը պատճառը համարում է ռումբ։

—

Լվօվ.—Ժողով կայացաւ Խոլմշչինան անջատելու դէմ. ժողովը վերջանալուց յետոյ մասնակցողների մեծամասնութիւնը ցրվեց։ Ուսանողները դիմեցին դէպի Միցկեվիչի արձանը, ուր արտասանվեցին ճառեր ու երգվեցին լեհական ազգային երգեր։ Երբ ցուցարարները շարժվեցին ռուս-հիւպատոսատան կողմը, նրանց դէմ ելաւ ոստիկանութիւնը։ Ընդհարման ժամանակ երկու կողմից եղան վիրաւորներ. մի քանի մարդ կալանաւորվեցին։ Առաւօտը մի խումբ երիտասարդներ քարեր նետեցին դէպի ռուսաց հիւպատոսարանի կողմը, որը և առիթ տուեց ոստիկանութեանը ցրել անմիջապէս ցուցարարներին։ Հիւպատոսատան դերբը չը փչացվեց, ջարդվեց մի պատուհան կացարաններից մինում։ Երեկոյեան քաղաքում հանգիստ է։

Ցոյց տեղի ունեցաւ նաև «Прикарпатская Русь»-ի խմբագրատան առաջ։ Մի քանի պատուհան ջարդեցին։

—

Ցետինիէ. — Որովհետև սկուպշչինայի նախագահ ընտրվեց օպպօզիցիայի թեկնածու, Տոմանովիչի կաբինէտը հրաժարական տուեց։

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 նոյեմբերի

Պէկին. — Ցանշաօյի մանճժողովը երէկ երեկոյեան հասաւ Խանկօու։ Խորհրդակցութիւնը կը սկսվի վաղվանից։ Հանրապետականների յաճառութեան դէպքում մանճժողովին հրահանգներ են տրված համաձայնել անգամ հանրապետութիւն հաստատելուն, պայմանով միայն, որ երաշխաւորութիւն կը տրվի կայսերական ընտանիքի լիակատար ապահովութեան մասին։

—

Շանխայ. — Լուրերի համաձայն, Վուտինֆանը յաճախակի հրաւէրներ էր ստանում մասնակցել խաղաղութեան մասին կատարվող բանակցութիւններին, բայց նա միշտ մերժում էր։

Իւանշիկայը աշխատում է համոզել նաւատորմին անցնել նորից կառավարութեան կողմը։

—

Շանսի.—Կառավարական զօրքերը արշաւում են դէպի Տայյանֆու։ Յեղափոխականները նահանջում են։ Անգլիական զօրամասը կէս ճանապարհից վերադարձաւ։

—

Մուքդեն.—Տեղական չինական լրագրի խմբագրութեան կողմը և շատ տեղացի չին ինտելիգէնտներ կտրեցին իրանց ծամերը և հագնելու են եւրոպական տարազով։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
28 նոյեմբերի

Ալէքսանդրիա.—Խղճալի վիճակի մէջ եկան 80 թիւրք ընտանիք Տրիպօլիսից։ Եգիպտոսի կառավարութիւնը նրանց ուղարկում է Կ. Պոլիս։

Սալօնիկ.—Երկաթուղային կայարանի կառավարիչը իր պարտականութիւնները կատարելու միջոցին սպանվեց մի ոստիկանի ձեռքով։

ԿԱՐՈՂ Է ԱՊՐԵԼ...

Կարո՞ղ է ապրել արդեօք Թիւրքիան որպէս պետութիւն, ինչպէս մի ամբողջականութիւն, իբրև մի յօրինուածութիւն կամ եւրոպական բառով ասենք՝ օրգանիզմ։

Վստահօրէն կարելի է ասել, որ կապրի, եթէ...

Հէնց այս «եթէ»-ի մէջն է կայանում խնդիրը։

Պարզենք մեր ասելիքը։

Դարեր շարունակ քաղաքական աշխարհի սեղանի վրա դրված է մի լուրջ, դժուար լուծելի և յոյժ բարդ խնդիր։

Դա Արևելեան Հարցն է։

Տակաւին նա լուծված չէ, և հապա թէ Արևելեան Հարցը, որպէս այդպիսին, Թիւրքիայի լինելու թէ չը լինելու խնդիրն է։

Եւ հէնց որ նա լուծվեց, չը կայ այլ ևս Թիւրքական պետութիւն։

Աշխարհագրական քարտէզից իսպառ կը ջնջվի նրա անունը։

Եւրոպական դիւանագէտները դարեր շարունակ այն միտքն են որոճացել, թէ Թիւրքիան արդէն փտել է որպէս յօրինուածութիւն, հետևաբար նրա վերակենդանացումը անհնարին է, որչափ ճիգ ու ջանք էլ թափվելու լինեն։ Եւ հետևողական լինելու համար, եւրոպական պետութիւնները դարեր շարունակ փայփայել են այս միտքը և աշխատել՝ օր առաջ ի կատար ածել Թիւրքիան բաժան-բաժան անելու ձրգտումը, հէնց որ յարմար առիթ ներկայանայ։ Սակայն Թիւրքիայի ներսում առաւելապէս, և դրսում մասնակի կերպով, եղել են մի կարգ մտածողներ, որոնք շարունակ կրկնել են, թէ Թիւրքիան, որպէս ամբողջութիւն՝ իր բաղկացուցիչ տարրերով ու զանգուածներով, բնավ էլ հիւանդ չէ, այլ հիւանդ է նրա կառավարական ձևը։ Պէտք է տապալել այդ ձևը և տալ նրան նոր, թարմ, ժամանակակից ձև, և կը տեսնէք, որ նա կենսունակութիւն է պարունակում իր մէջ, հետևաբար և կարող է իր գոյութիւնը շարունակել։

Եւ իրանց այս կարգի հաւատը ի կատար ածելու համար՝ Թիւրքիայի կենսունակութեանը հաւատացողները ամեն կերպ աշխատել են մէջտեղից վերացնել այն բոլոր արգելառիթ հանգամանքները, որոնք խոչընդոտ էին հանդիսացել նրա վերակենդանացմանը, որպէսզի լայն թափով առաջ տանել կարողանային խոշոր չափերով խափանված առաջադիմութիւնը, համաձայն էվօլիւցիայի օրէնքի։

Եւ ի պատիւ այսպէս մտածողների պիտի ասած, որ նրանք կարողացան իրանց ասածների ու քարոզածների նկատմամբ հետևողականութիւն պաշտպանել, յարելով թէ մարդկութեան կեանքի պատմութեան ընթացքում չէ եղել ոչ մի պետութիւն, որը չը տառապէր երբեւիցէ միևնոյն տեսակի հիւանդութեամբ, որպիսով տառապում էր երբեմնի Թիւրքիան։

Ու կատարվեց Թիւրքական յեղափոխութիւնը, տեղի ունեցաւ Աբդիւլ Համիդի ձեռքով թաղված «սահմանադրութեան» վերհաչակումը։ Բայց դրանից յետոյ եւրոպական դիւանագէտները դադարեցին արդեօք իրանց վաղեմի նկրտումները փայփայելուց։

Ո՛չ։

«Սահմանադրութեան» վերհաչակումը նրանց դէմքերի վրա առաջ բերեց միայն և միայն դիւական ժպիտ, դեմօնեան քրքիջ, որովհետև համոզված էին, որ այս երկրորդ փորձն էլ, նման առաջնին, երբ Աբդիւլ Համիդը գրչի մի շարժումով 30 տարի շարունակ թաղած պահեց «սահմանադրութիւնը», այս անգամ էլ կարժանանայ նոյն բաղդին։

Եւ նրանց կարծիքները մասամբ իրաւացի էին, որովհետև «սահմանադրական» Թիւրքիայի վեհապետը «սահմանադրական» միապետ կոչվելով հանդերձ՝ չը դադարեց նաև ինքն իրան միալիֆ, մահմեդական աշխարհի դենպետ, կրօնապետ կոչելու պատւից։

Իսկ մենք գիտենք, թէ ո՛ր աստիճան անհաշտելի, իրար ջնջող են այս երկու հասկացողութիւնները, որոնցից առաջինը այսպէս թէ այնպէս ժամանակակից է, իսկ երկրորդը միջնադարեան է իր թէօկրատիկ էութեամբ։ «Երիտասարդ-Թիւրքիան» հրապարակ գալով՝ յանձին «Իթթիհադի»՝ ամբողջ երկրում առաջ բերեց ընդհանուր ոգևորութիւն, խանդավառութիւն՝ վաստակելով ազատարարի, փրկչի անուն, բայց երկար չը տևեց այդ ընդհանուր հրճուանքը, որովհետև քիչ անց՝ արդէն «Իթթիհադը» ցոյց տուեց իր պոզերը, հանդէս բերելով թիւրք նացիօնալիզմը, ազգայնականութիւնը, երբ ի լուր ամենեցուն յայտարարեց, թէ «ամենքս օսմանցի ենք. էլ չը կայ հայ, ալբան, մակեդոնացի, յոյն, արաբ... Մենք բոլորս օսմանցի ենք, միայն տարբեր կրօնների և դաւանանքների պատկանող»։

Մ ի թէ հարկ կայ ասելու, որ թիւրք նացիօնալիզմի շռշռիկները մենք հայերս ամենից շատ էինք կրել, հետևաբար մեր կողմից նա արդէն վաղուց ի վեր ճանաչված էր իր ամբողջ մերկութեամբ, իր լիակատար բօյով-բուսաթով. բնականաբար մենք չէինք, որ հաւատ պիտի ընծայէինք։

Գտնվեցին սակայն բազմաթիւ մարդիկ, որոնք սպասողական դիրքի մէջ մնան, իսկ ոմանք էլ նոյնիսկ աջակցութեան ձեռք մեկնեցին իրանց երէկվայ հակառակորդներին։

Այն օրից արդէն աւելի քան երեք տարի է անցել, և թիւրք ազգայնականութիւնը թևատարած իշխում է երկրի վրա, վայելելով ամեն տեսակի ազատութիւն։

Կարիք կա՞յ արդեօք ասելու, որ թիւրք նացիօնալիզմը, ինչպէս և ամեն մի նացիօնալիզմ, ժխտելու է բաղկացուցիչ ազգերի իրաւունքները, պատմական առանձնայատկութիւնները, լեզուն, գրականութիւնը և ամեն ինչ, որ ամեն մի ազգի ազգային գոյութեան ազդակն է ներկայացնում։

Իսկ ո՞վ չը գիտէ, որ ազգայնական լօզունգով առաջնորդվող ամեն մի յօրինուածութիւն չէ կարող իր գոյութիւնը պահպանել երկար ժամանակ. բնականաբար «Երիտասարդ-Թիւրքիան» ևս դատապարտված է անխուսափելի մահվան, որովհետև նա՝ որպէս այդպիսին՝ իր դերը արդէն կատարել, վերջացրել է։ Այլ բան է, եթէ նա թողնէ իր աւերիչ տաքտիկան և արդարացնէ յոյսերը միամիտ անձանց, որոնք կարծում էին, որ «Իթթիհադը» մի վերստեղծիչ, բարենորոգիչ ույժ է։ Երեք տարեկան այդ մանուկը հազիւ էր ոտքի կանգնել, երբ արդէն վերջ տուեց իր կարճատև կեանքին։ Եւ այլ կերպ չէր էլ կարող լինել, քանի որ նրա ընդգրկած ոգին ազգայնական, տառակեր և քայքայիչ է։

Եթէ «Երիտասարդ-Թիւրքիան» իր ծրագիրն ու գործելակերպը չը փոխի, նրա ժամը արդէն վերջացած է, իսկ հնչակը հնչեցրած կը լինի։

Թերևս նա կարողանայ դեռ մի առժամանակ ևս իր գոյութիւնը քարշ տալ, բայց այդ դեռ ևս չէ նշանակում, թէ նա կենսունակ է ու թարմ։ Այս ձևով շարունակելով իր գոյութիւնը՝ նա կանէ այն, ինչ որ արաւ իր կարճժամանակեայ գործունէութեան ընթացքում։

Թիւրքիան կարող է ապրել, եթէ ճանաչէ բաղմացուցիչ ազգերի իրաւունքները, որով կը վերանան միջազգային ատելութիւնները և անհամերաշխութիւնը։

Թիւրքիան կարող է ապրել, եթէ համբերող ոգի ունենայ դէպի իր քաղաքացիները, որոնք գոհ վիճակի մէջ լինելով՝ միահամուռ ույժերով կաշխատեն այդ երկրի տնտեսական բարգաւաճման համար, որով նա ազատված կը լինի ծանրածանր պարտքերից։

Թիւրքիան կապրէ, եթէ ռամկավար սկզբունքներով առաջնորդվելով դոհացում պատճառէ բոլոր ռամկավարական տարրերին, որոնք մի հոգի մի սիրտ դարձած, կաշխատեն նրա ամբողջութեան պահպանման համար և եթէ մի մարդ կը ծառանան օտար միջամտութիւնների հանդէպ և թոյլ չեն տայ նրա կլանումը։

Թիւրքիան կարող է ապրել, եթէ իր մէջ ապրող քրիստոնեայ տարրերի վիճակը ապահովված լինի՝ որով ինքն ըստ ինքեան վերացված կը լինի, «յանուն քրիստոնեայ տարրերի» արտաքին միջամտութիւնը։

Ուրեմն, եթէ այս մի շարք «եթէ»-ները վերանան և եթէ Թիւրք մարտական ազգայնութիւնը սանձահարէ իր ազգակեր ախորժակը, շատ շանսեր կան կարծելու, որ Թիւրքիան կարող է ապրել։ Յ. Գասպարեան

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Մարաղա, 10 նոյեմբերի

Ապագայ նահանգապետ Ֆարման-Ֆարմա իշխանը ոլոր-մոլոր ճանապարհներով է գալիս Թաւրիզ։ Փոխանակ ուղղակի Ղազվին-Զէնջան ճանապարհով տեղ հասնելու, նա դեռ ճանապարհից շեղվել գնացել է հարաւ, Համադան, որ այնտեղից իրան հետ զօրք վերցնի։ Այնտեղ գտնվող միակ զօրքը բախտիարցի ձիաւորներն են, որ Եփրեմը թողել է այնտեղ Սալար-ուդ-Դօվլէի ապագայ շարժումների առաջն առնելու։

Հիւսիսից սպառնում է Մահմէդ-Ալի-միրզան, հարաւից դարձեալ Սալար-ուդ-Դօվլէն։ Այսպիսի մի կրիտիքական ժամանակ, երբ Թէհրանը գտնվում է այս երկու ապստամբ իշխանների շարունակական սպառնալիքի տակ, մի՞թէ Թէհրանը զօրք կարող է խնայել, այն էլ ամբողջ Պարսկաստանի միակ կռւող զօրքը։ Ձեղձերին քշում են երբեմն Մազանդարան, երբեմն Համադան, երբեմն Ղարադաղ։ Փոխանակ իւրաքանչիւր վտանգաւոր նահանգ կամ քաղաք իր կռւող զօրքն ունենալու, այս բախտիարցիները միակ ուժն են, որ ամեն տեղ պէտք է վազեն, ամեն կողմում պէտք է սահմանադրութեանը օգնութեան հասնեն։

Եթէ նրանք Համադանից Ֆարման-Ֆարմա իշխանի հետ Ատրպատական գալու լինեն, Սալար-ուդ-Դօվլէի ճանապարհը Քիրմանշահից Համադան և Համադանից Թէհրան կը լինի բոլորովին բաց և անպաշտպան։ Սալար-ուդ-Դօվլէն, այս դէպքում, 2000 մարդով քանի օրում Թէհրան կը հասնէ։ Ո՛չ, Համադանի զօրքը Ատրպատական չէ կարող գալ, և Ֆարման-Ֆարման ի զուր գնաց Համադան՝ սարդար Բահաթուրից զօրք մուրալու։ Եւ վերջապէս՝ եթէ մէջլիսը Համադանի վճռողական ուժը դրել է իշխան Ֆարման-Ֆարմայի տրամադրու- [illegible] ժեց Էյն-ուդ-Դօվլէին զօրք տալ։ Եթէ Համադանի զօրքը իր տեղից չը շարժվի, Ֆարման-Ֆարման կամ կը մնայ Համադանում, որ մի «ուրիշ գործ ճարէ» իր համար, և կամ յետ պիտի դառնայ Թէհրան։

Եթէ Համադանի զօրքը այնտեղ հարկաւոր չը լինէր՝ շատ վաղուց նրան Ատրպատական ուղարկած կը լինէին. բայց Թէհրանի իշխանութիւնը Սալար-ուդ-Դօվլէին Սամադ խանից աւելի վտանգաւոր թշնամի համարելով՝ հարկաւոր է համարել, որ զօրքը այնտեղ մնայ։

Սամադ խանն էլ, այս զօրքի հաւանական գալուստը լսելով, ասում են որ, Ղզըլ-Ուզէն գետի կամուրջը քանդել է տուել, որ զօրքը գետը անցնել չը կարողանալով՝ Ատրպատականում իր վրա չը կարողանայ գալ։ Բայց Ֆարման-Ֆարման ինչու համար է երկար ճանապարհորդութիւններ անում, ինչու համար է նա այսքան չարչարվում, ինչու համար նա մէջլիսին նոյն իսկ կաշառք տալիս։ Ի հարկէ Ատրպատականի նահանգապետ լինելու համար։ Նա շատ լաւ իմանում է, որ ինքը նահանգապետութեան շնորհք չունի։ Այդ բանը իմանում է նաև անջումանը։

Միայն չորս տարի առաջ էր, որ Սօվուջ-Բուլաղում քիւրդերի ապստամբութիւնը ո՛չ միայն չը կարողացաւ ճնշել, այլ խայտառակաբար թողեց փախաւ քաղաքից, քաղաքը յանձնելով Թիւրքաց սահմանի հրամանատար Ֆէրիկ-Ֆաղիլ փաշային։ Ամօթից՝ նա էլ Թաւրիզ չը վերադարձաւ, Միանդուաբի և Բիջարի վրայով թողեց հեռացաւ Թէհրան, ընդամենը վեց թէ ութ ամիս նահանգապետութիւն անելով միայն։ Այդ ժամանակ նա քիչ էր մնացել, որ զրկվի և իր գլխից։

Մահմէդ-Ալի շահը նրան զրպարտում էր, թէ Ֆարման-Ֆարմա Ֆէրիկ-Ֆաղիլ փաշայից ընդունել է 50,000 օսմանեան ոսկի, որպէս կաշառք, և Սօվուջ-Բուլաղը յանձնել է Թիւրքաց։ Շահը պահանջում էր, որ նա իբրև պատասխանատու նահանգապետ Սօվուջ-Բուլաղի (և Քիւրդիստանի) Թիւրքերի կողմից գրաւելուն՝ անմիջապէս ճանապարհվի Թէհրան, պատասխան տալու իր դէմ եղած զրպարտութեան։ Նա այդ ժամանակ Թէհրան տարվելով կամ գլուխը կը կորցնէր, որպէս հայրենիքի դաւաճան, և կամ հարիւր-հազարաւոր թումաններ տուգանքի կենթարկվէր։ Կրկնում եմ, այս երկուսից մէկը կը լինէր, եթէ այդ ժամանակ Միանդուաբ չը գտնվէին՝ ռուսաց Թաւրիզ-բաշիի գիւղերի կառավարիչ՝ միրզա Յօհան-խանը, և Թաւրիզի անգլիական հիւպատոսարանի գործակալ՝ դօքտ. Յ. Վարդանեանը, որ միևնոյն ժամանակ Ֆարման-Ֆարմայի զօրքի վիրաբոյժն էր։ Քիւրդերի ապստամբութիւնը, կռիւը, Սօվուջ-Բուլաղի պաշարումը, քաղաքացիների ըմբոստութիւնը, Ֆաղիլ-փաշայի Փասուա գիւղը գալը, նրա սպառնալիքը Ֆարման-Ֆարմային, վերջինիս փախուստը, Սօվուջ-Բուլաղի՝ Թուրքաց զօրքից գրաւումը սուլթան Աբդիւլ Համիդի անունով, և այլն և այլն, այս բոլորը հեռագրվեց Թաւրիզ՝ մանրամասն և կարգով։ Միրզա Յօհան-խանը հեռագրում էր իր տիրոջը՝ վաճառականապետ Զաքարիա Նազարբէգեանին, վերջինս էլ հաղորդում էր ռուսաց հիւպատոսին, իսկ դօքտ. Յ. Վարդանեանը հեռագրում էր իր հիւպատոսին։ Նրանց հեռագրերի հիման վրա— թէ Թիւրքերը Ֆարման-Ֆարմային սպառնալիքով վախցրին և զէնքի ուժով գրաւեցին քաղաքը—Ֆարման-Ֆարման ազատվեց զրպարտութիւնից և ազատեց իր վիզը։ Հիմա էլի ինչու համար է ուզում Ատրպատականի նահանգապետ լինել։ [illegible] մերժում են նրան ընդունել որպէս նահանգապետ, բայց մէջլիսը հրամայում է «Պէտք է ընդունէք. սրանից «յարմար» մարդ չունենք ձեզ նահանգապետ ուղարկելու»։ Անշուշտ Մարդը 50,000 թուման «ընծայ» է տուել մէջլիսին այդ պաշտօնի համար։ Ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս հին երանելի օրերում, Մուզաֆֆէր-Էդդինի և Նասրէդդինի օրերում, կաշառքով գնում, առնում էին պաշտօնները, լինի նահանգապետութիւն, բարերի դարդայութիւն կամ նոյն իսկ փարրաշ-բաշիութիւն։

Էյն-ուդ-Դօվլէն փող էր պահանջում մէջլիսից՝ այս պաշտօնը ընդունելու համար, բայց Ֆարման-Ֆարման փող է տալիս այդ պաշտօնը ստանալու համար։ Այդքան տարբերութիւն, այդքան կոնտրաստ։ Եթէ Ֆարման-Ֆարման փող չէր պահանջում մէջլիսից Ատրպատականի վրա իշխելու, գոնէ թող նրան փող էլ չը տայ։ Մէջլիսն ուրախ պիտի լինէր Ատրպատականի համար նահանգապետ նշանակել մի մարդու, որը՝ եթէ նրան փող չէ տալիս, գոնէ նրանից փող էլ չէ պահանջում. հիմա պէտք է բացատրել թէ ինչու համար Ֆարման-Ֆարման փող է տուել մէջլիսին՝ Ատրպատականի իշխանութիւնը նրան յանձնելու համար։

Յայտնի է, թէ Թէհրանի կառավարութիւնը որոշել էր յարքունիս գրաւել—ի միջի այլոց—նաև Հաջի Շուջա-ուդ-Դօվլէ, Սամադ-խանի (Մարաղայի դատաւորի) գիւղերն ու կալուածները։ Այդ գիւղերից մի քանիսը շատ մեծ են և արժեն հարիւր-հազարներ։ Բարի գիւղը, Միանդաբի շրջանում, այնքան մեծ է, որ մի գիւղաքաղաք կարելի է հաշւել։ Խօջամիրը, Մարաղայի մօտ, ամենաարդիւնաւոր գիւղն է. տարեկան եկամուտը հասնում է 12,000 թումանի. ունի 5—6 տուն էլ հայ ընտանիքներ։ Այս գիւղը Մարաղայից դէպի հարաւ՝ երկու ժամվայ ճանապարհ է, ընկած է Սօֆի գետի ափին և շրջապատված է խաղողի բազմաթիւ այգիներով։ Սա Սամադ-խանի ամառանոցն է, ուր ունի եւրոպական ճաշակով շինված մի հիանալի պալատ, կամ աւելի ճիշդը՝ երկու պալատ, իւրաքանչիւրը առանձին բակով, որոնցից մէկն իր կանանոցն է։ Իր պալատը բակի կենտրոնումն է գտնվում. բակում կայ երկու ջրի աւազան, շատրուաններով, պալատի հարաւային և հիւսիսային կողմերում։ Բակում կայ մի բարձր բուրջ, կամ աշտարակ, որ ծառայում է որպէս «աղաւնանոց»։ Պալատի ներքեւում, կամ առաջին յարկում, որտեղից աստիճաններով բարձրանում են վերև, կայ և մի երրորդ աւազան, որի մէջ լողում և պարում են գոյնզգոյն ձկներ։ Այս աւազանը թէ գեղեցկութեան համար է, թէ շինութիւնը զով պահելու համար և թէ միջում լողանալու համար օրվայ շոգ ժամերին։ Պալատի սենեակներում փռված են գորգեր. իւրաքանչիւր սենեակում միայն մէկ հատ գորգ, որ այդ սենեակի ճիշդ մեծութիւնն ունի։ Սրբեօք սենեակներն այդ գորգերի չափով են շինված թէ գորգերը մասնաւորապէս գործել են այդ սենեակների մեծութեան համեմատ, այդքանը չը կարողացայ իմանալ։ Սամադ-խանը, թէև պարսիկ, այն էլ մարաղացի պարսիկ, բայց հիանալի ճաշակ ունի։

Ֆարման-Ֆարման Սամադ-խանի այս գիւղը այցելած է։ Պալատը տեսնելիս հիացմունքով բացագանչել է. «Կեցցէ Սամադ-խան. արժէ որ նրա պէս մի սարդար այսպէս մի պալատ ունենայ»։ Հիմա նա ուզում է երկրորդ անգամ գալ Ատրպատական, որպէս նահանգապետ, և այդ նպատակով մինչև անգամ փող էլ է տալիս մէջլիսին, որովհետև աչք ունի Սամադ-խանի գիւղերի վրա։ Սամադ-խանի գիւղերը յարքունիս գրաւելիս (եթէ երբէք այդպէս բան լինի), այդ գործը պէտք է կատարվի Ատրպատականի նահանգապետի միջոցով։ Ֆարման-Ֆարման ցանկանում է, որ այդ ժամանակ ինքը այստեղ լինի։ Մի քանի հազարներ մէջլիսին և մի քանի հազար էլ տեղիս անջումանին «նուէր» տալով՝ նա յոյս ունի, որ կարող կը լինի տիրել Սամադ-խանի մարգարտանման գիւղերին։ Ենթադրենք, թէ տիրացաւ։ Ինքը, առանց այդ գիւղերի, հէնց հիմա հարիւրաւոր գիւղեր ունի Միանդաբի, Համադանի և Քիրմանշահի շրջաններում. եթէ նրանց վրա աւելանայ մի տասը հատ գիւղ, ի՞նչ մի աւելի բան շահած կը լինի։ Չէ՞ որ ինքը արդէն վաթսուն տարեկան մարդ է և մի քանի տարուց աւելի պիտի չապրի։

Ս. Սօլաք

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՆԵՑԷՔ

Գունաթափ, մազերը խճճված, հագին քայլերը փոխելով, դալուկ ձեռքերով բացեց նա «Մշակի» խմբագրատան դուռը և դիմեց ներկաներին.

— Ի սէր Աստուծոյ, մի ճար արէք, ես մեռնում եմ քաղցից։

Նա հազիւ արտասանեց այդ խօսքերը և ընկաւ աթոռի վրա։

Այնուհետև հաց մուրացողը պատմեց, թէ ինչպէս օրերով քաղցած է նա. իսկ մի օր առաջ, լեռան վրա գտնվող իր ցուրտ սենեակի մերկ գետնի վրա արիւն է փսխել...

Ուզում էք իմանալ ով է այդ դժբախտը։

Սակայն մի՞թէ միևնոյն չէ։ Գլխաւորը այն է, որ այդ էակը ներկայումս ապրում է դեռ յոյսի նշոյլով՝ թէ մարդիկ, մանաւանդ հասարակական-բարեգործական հաստատութիւնների գլուխ կանգնածները, կը կատարեն քաղցածներին մեռնելուց ազատելու մարդասիրական էլ աւելի վսեմ պարտականութիւնը։

Բայց մի ժամանակ այդ քաղցածը ոգեւորել ու լացացրել է հայ հասարակութեան իր անման «Համլէտ» և «Օթէլլօ» դերակատարութեամբ։

Ուրեմն ճանաչեցիք նախկին դերասան, այժմ չքաւոր Գալֆայեանին...

Կեանքի հանգամանքները անխիղճ վախճանով այսօր հասցրել են նրան ուղղակի քաղցած ու հիւանդ վիճակի։ Գեղարուեստի նախկին սպասաւորը այսօր քաղցածութեան ու մահվան ուրուականի նահատակ է դարձել...

Սև ճակատագիր...

Սակայն նա քաղցած է և լոկ հաց է աղերսում։

Ո՞ւմ դիմենք։ Հասարակութեան բարեգութ անդամները միշտ չեն կարող իրանց սուղ միջոցներից բաժին հանել Գալֆայեանին։ Մինչև օրս նա մի կերպ ապրել է նրանց նպաստով։

Ուրեմն մնում է Կ. Հ. Բ. Ընկերութեանը, որ բարոյական պարտականութիւն ունի արդարութեամբ բաժանել հայ զգայուն մասի նուիրած գումարները Գալֆայեանի նման կարօտեալներին, սովեալներին, տառապեալներին։

Օգնեցէք, օգնեցէք յանուն ձեր հաստատութեան նուիրական կոչման, յանուն հայ համեստ գործչին տվայտանքներից փրկելու։

Գնացէք «Վիկտորիա» հիւրանոցը և այնտեղ կը տեսնէք կենդանի դիակին։

Օգնեցէք։ Ես

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Եղջերաւոր անասունների ժանտախտ

Գիւլագարակ (Լօռու շրջ.), 20 նոյեմ.

Պայծառ, տաք, գարնանային օրեր է մեզանում. բոլորովին ձմեռան նմանութիւն և եղանակ չէ. տեղացիք վերջացրել են իրանց դրսի աշխատանքները և զբաղված են աղիւս ծախելով։

Լօռու շրջանի գիւղօրայքում երևացած եղջերաւոր անասունների ժանտախտը, շատ արագ կերպով մի տեղից միւս տեղ է անցնում։ Շտապողական միջոցներ են ձեռք առնված այդ հիւանդութեան առաջն առնելու համար։

Հարսանիքների սեզոնն արդէն սկսվել է։

Կայծոն Շքեղեան

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՖՈՆԴԻ ՀԱՐՑԸ ԱՍՏՐԱԽԱՆՈՒՄ

Աստրախան, 10 նոյեմբերի

Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը իր 30-ամեայ փառաւոր գործունէութիւնը այսօր պսակում է մի վերին աստիճանի համակրելի գործով—դպրոցական-ուսուցչական ֆոնդով։

Այն, ինչ որ տարիներ շարունակ հայ ինտելիգենտ մասի սրտի փափագն է եղել, այն, ինչի մասին որ տարիներ խօսվել, գրվել, արծարծվել է՝ այսօր իրականանալու վրա է։

Այսօր հայ ուսուցչի, այդ տանջված, նահատակված գաղափարական պաշտօնեայի, մեր մատաղ սերնդին լոյսի, գիտութեան մասին գաղափար տուողի, նրան գիտակցութեան ճանապարհի վրա կանգնեցնողի՝ աշխատանքը, քրտինքն է գնահատվում։

Այսօր ծառայած ուսուցչի յոգնած, թուլացած, հիւանդոտ մարմնի հանգստանալու և մի կտոր հաց ունենալու հոգսն է անվում։

Ասում եմ՝ շատ շատերի սրտի փայփայած ցանկութիւնն այսօր՝ շնորհիւ Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան՝ իրականանալու վրա է։

Եւ այդ առիթով նոյն Ընկերութեան ուղարկած բազմաթիւ կոչերը թող արձագանք գտնեն շատերի սրտերում և ամեն մէկի կոպէկը թող գայ կանգնեցնելու այդ՝ հայերիս համար պարծանք կազմող կոթողը։

Այդպիսի կոչեր ստացել էին շատեր նաև Աստրախանում, ի թիւս որոց և թեմիս սրբազան առաջնորդը, որը և իր կողմից այդ հարցի առիթով մի խորհրդակցութիւն նշանակեց՝ հրաւիրելով իր մօտ բոլոր հայ հիմնարկութիւնների մէջ ծառայող պաշտօնատար անձանց։ Ժողովականները համակրանքով վերաբերվելով դրված հարցին՝ բաւական համարեցին սակայն այդ հարցի լուծումը, այն է՝ հանգանակիչ մասնաժողովի ընտրութիւնը ծխական ժողովի միջոցով անել, որպէսզի հանգանակած գումարը լինի Աստրախանի հայ հասարակութեան անունից։ Համաձայնութեան գալով նոյեմբերի 6-ին, կիրակի օրը, նշանակվեց այդ հարցի առիթով արտակարգ ծխական ժողով։ Ժողովի սկզբում Ն. Աւագեանը, անկանոն համարելով այդ արտակարգ ժողովը, առաջարկեց յետաձգել միւս կիրակի օրվան, երբ իբրև երկրորդ ժողով կարելի կը լինի զբաղվել այդ հարցով՝ անկախ ժողովականների թւից, պատճառաբանելով որ ոչ մի հիմնարկութեան մէջ գոյութիւն չունեն այնպիսի արտակարգ ժողովներ, որոնք չը պահանջեն ժողովականների որոշ թիւ, մանաւանդ որ այդ հարցը շատ էլ շտապողական չէ։ Այդ առաջարկութեանը առարկվեց, որ Աստրախանում միշտ գումարվել են արտակարգ ժողովներ զանազան ժամանակներում և կայացել են առաջին անգամից, անկախ՝ ժողովականների թւից, և այդ հարցն էլ բերված է իբրև արտակարգ ժողովականների մի մասի ցանկութեամբ։

Այդ առիթով ունեցած երկար խօսակցութիւններից յետոյ՝ դրվեց գաղտնի քուէարկութեան՝ զբաղվել չը զբաղվելու հարցը, և ձայների մեծամասնութեամբ վճռվեց զբաղվել։

Այնուհետև կարդացվեց Ընկերութեան կոչը, և ժողովի նախագահ Սօբոլեանը իր կողմից առաջարկեց նախ՝ յոբելեանի օրը շնորհաւորել Ընկերութեան 30-ամեայ արդիւնաւոր գործունէութիւնը և երկրորդ՝ ընտրել մի հանգանակիչ մասնաժողով ուսուցչական ֆոնդի համար։

Նոյն Աւագեանը ընդունելով նախագահի առաջարկութեան առաջին մասը՝ ընդդիմացաւ երկրորդին, առարկելով որ դրսի համար շարունակ կրկնվող ժողովարարու-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

Փ Ո Թ Ո Ր Ի Կ Ը

Զատկին երրորդ օրն էր, ապրիլ 19։ Նախորդ օրը Քարամուսալ, Թէփէքէօյ, Դաֆնի ու Երեյլի ու շրջականները պտըտելէ վերջը՝ երեք ընկերներ եկած գիշերած էինք Քոնչա յունական գիւղը, ուր դեռ կը շարունակէին Զատկի տօնախմբական ու բաւքոսական խրախճանութիւնք ու նուագածութիւնք։ Գարնանային գաղջ, հանդարտ, հիանալի օդով մը կը լուսնայ Իզմիտի ծովածոցը, որ զուիցերիական հմայիչ լճի մը բոլոր հրապոյրներովը տեսարան կուտայ, առաւօտեան առաջին շողերուն սարքած արդուզարդին մէջը։ Գիւղը ամբողջովին քունի մէջ է դեռ. մեր գիշերած վայրը գիւղին ծայրն է արդէն, ծովին եզրը. կ'իջնենք ջուրին մօտ. այնչափ մաքուր ու վճիտ է ջուրը, որ ծովին յատակը բիւրեղացած կը պատկերանայ մեր առջին, լուսանկարի մը ճշդութեամբ, որուն վրայ զմրուխտէ աննիւթութեան մը ափիկը կ'անշարժանայ. այնչափ քնոտ է ծովը ու յանկուցիչ այդ պահուն, որ իր հրապոյրներուն հրաւէրովը կը գգուէ մեզի, և առանց այլևայլի՝ հանուելով կը նետուինք իր գիրկը ու համբոյրներովը կը փարինք իր փրփրադեղ փայփայանքներուն ու զմայլելի սարսուռներուն, զորս կը ցայտեցնենք իր մէջ։ Ապրիլի մէջ ծով. խիստ կանխահաս բան մըն է այդ և առաջին անգամն է, որ կը պատահի մեզ, դեռ նոր կազմուած ու ձեռք չդպած մանկունակ գեղուհիի մը պէս, որուն առաջին վայելքը կը տրուի քեզ ունենալ՝ անակնկալ կերպով։ Հիմա, հոս, նպատակ չունիմ նկարագրել այդ քանի մը վայրկեաններու մեր տպաւորութիւնը, որ ամբողջ հեշտանք է, գինովութիւն ու պաշտանք՝ բնութեան գեղեցկութիւններուն։ Եթէ մազի չափ իսկ կասկածէինք, թէ այդ միևնոյն օրը, քիչ վերջը, այդ միևնոյն ծովը ինչ չարաշուք ու խելայեղ թափով պիտի ճգնէր խեղդել մեզ իր խոր ալքերուն մէջ՝ իր հանդարտ ու զմայլելի ամբողջութիւնը վրդովող ու փայլող անառակներուս։

Մինչև կէս օր ժամ կուգանք Քօնչայի շրջակայ պարտէզները, բլուրները, բարձունքները, ուրկէ կ'իշխենք ամբողջ ծովածոցին վրայ, Դարըջայի ծայրէն մինչև Իզմիտ, մինչև խորը ծոցին, մինչև Քէլթէփէ, ամպածրար գլուխը։ Արևին հետ ծայր տըուած թեթև հով մը տակաւ կաւելնայ, կը փքի, կը սաստկանայ ու կը սկսի խառնակել ու փրփրել կանանչ տարածութիւնը ջուրին, Մարմարայէն մինչև վերջաւորութիւնը ծովախորշին։ Մտահոգ ենք, ինչու որ այն օրը անպատճառ ստիպուած էինք անցնիլ դիմացի եզրը, հասնելու համար յետմիջօրէի կառախումբին և գալու համար Պոլիս, ուր կը սպասուէինք։ Կը վերադառնանք ծովեզր, կը ճաշենք ու պահ մը կը սպասենք հովին իյնալուն, ինչպէս կը գուշակեն գիւղացիք. բայց ան՝ աւելի կը սաստկանայ կարծես, և մենք՝ ալ ատեն չունինք կորսնցնելու։ Ոչ մէկ նաւավար կը յօժարի մեզ դիմաց անցունել ոչ մէկ գինով. միայն, քանի որ ստիպողական է մեր մեկնումը, կը յանձնարարեն մեզ երթալ Դէյիրմէնտէրէ, ուրկէ փօսթայի նաւով թեթև պիտի կարենանք անցնիլ Թէւթիւն-Զիֆթլիկ, նկատելով որ այդ նաւը աւելի մեծ է ու հաստատուն և այդ երկու ցամաքները աւելի մօտ են իրարու, դէմ առ դէմ։ Անմիջապէս ոտքով ճամբայ կ'ելլանք ծովեզրէն, քանի որ ոչ կառք կայ գիւղին մէջ, ոչ ալ կենդանի՝ մեզ տանելու համար։ Աւելի քան մէկ ժամ ունինք ծովեզրէն, ուր ծայրէ-ծայր, ձիգ լեռներ՝ ձեռք ձեռքի տուած՝ պատի պէս կերկարին մինչև Հալի-Դէրէ, անշան գիւղ մը՝ մեր կէս ճամբուն վրայ։ Մանչող ալիքները, ծովեզրին աւազուտքին վրայէն թաւալելով, կուգան ուղղակի փշրուիլ լեռներու այդ երկարաձիգ շարքին ստորոտներուն, անանկ որ՝ անընդհատ կը վազենք ալիքներուն աջէն փախչելով, ամեն վայրկեան ջուրերուն մէջէն ցատքելով ու լեռնաբոյսերուն կառչելով, կամ երբեմն՝ յանկարծակիի գալով ու վերէն ի վար թրջուելով։ Մինչև Հալի-Դէրէ, կէս ժամուան ճամբան, աւելի քան մէկ ժամէն կտրելով, ցանկափներ ելլալ-իջնալով, քարերու վրայ ցատքելով, խորշերու մէջ կծկտելով, մինչև ծունկերնիս ջուրերուն մէջ, մարմիննիս ամբողջ՝ քրտինքի ու փրփուրի մէջ թաթխուած, հևասպառ կը հասնինք հոն։ Ծովափին վրայ պարաւոր կաղնիներ, քանի մը հիւղակներ, ցամաք քաշուած մէկ քանի նաւեր ու սրճարանի մը մէջ հաւաքուած աղքատիկ թիւրք ձկնորսներ։ Մինչև Դէյիրմէն-Դէրէ դեռ բաւական ճամբայ ունինք. պիտի չհասնինք փօսթայի նաւուն, մանաւանդ որ հոնկէ եկող ճամբորդ մըն ալ կը գուժէ մեզ, թէ փօսթայի նաւը պիտի չերթայ այն օրը՝ փոթորիկին պատճառաւ։ Ներկայ նաւավարներէն ոչ ոք կը ստանձնէ մեզ տանիլ դիմաց. մեզ կը մնայ միայն՝ մնալ հոն կամ վերադառնալ ետ։ Սուրճ մը կառնենք, սիգար մը. և ահա մարդ մը կը ներկայանայ մեզ և կառաջարկէ իր նաւովը տանիլ. այդ նաւը, զոր դեռ նոր շինել տուած է և առաջին անգամ ըլլալով պիտի իջնայ ծով, ձկնորսի պզտիկ նաւակ մըն է, սև, կուպրով նոր ծեփուած, խեղճուկ, առանց նեկի, առանց առագաստի, առանց նստելու տեղի։ Ուզած գինը կուտանք. ինք՝ թի պիտի քաշէ, Տէր Աստուած, այդ օդին, և կը խնդրէ, որ մենէ մէկը ղեկը վարել ստանձնէ. կընդունինք, առանց ղեկավարութեան պոչէն իսկ հասկնալու։ Քանի մը ձկնորսներ նաւակը կը քշեն ծով, թէև կը քրթմնջեն իրենց ընկերոջը անխոհեմութեանը համար. բայց ինչ ընէ խեղճը. աղքատ է. նոր նաւակ շինել տուած է և պարտք ունի. ուզէ-չուզէ թէ ինքզինքը վտանգի պիտի դնէ և թէ իր սիրական, նորընծայ նաւակը։ Մէհմէդ-Ալի չավուշ,—այս է իր անունը,—սև մօրուքով, կարմրուան ու բարի մարդուկ մը, կանցնի պզտիկ թիերուն գլուխը. ես և մէկ ընկերս կը նստինք գետինը, նաւակին խորը, տախտակի մը վրայ, հազիւ կարենալով տեսնել նաւուն եզրէն դուրս. և երրորդ ընկերնիս, աւելի յանդուգն, կելլայ ետին, ղեկին կողմի բարձրաւանդակին վրայ, ղեկը վարելու առաջադրութեամբ։ Բարի ճանապարհ. Աստուած խելք տայ մեզի, որ անկատ կը նետուինք այդ վտանգին մէջ, երբ դեռ առջի շաբթուն Իզմիտի մօտերէն երիտասարդ մը ծովամոյն եղած է գրեթէ նոյն տեղուանքը։

Առաջին վայրկեանէն, կաղնի կեղևի մը պէս խաղալ կը սկսինք մանչող, ամեհի ալիքներուն վրայ, որոնք երթալով կը խոշորնան ու կը կատաղին փոխանակ պզտիկնալու ու հանդարտելու, ինչպէս կը յուսայինք ճամբայ ելած. բայց առաջին վայրկեանէն ալ հաւատացի եղանք, որ Մէհմէդ-Ալի չավուշ այդ զարհուրելի փոթորիկին մէջէն պիտի կրնար մեզի ողջամբ տանիլ, եթէ անակնկալ փորձանք մը չպատահէր։ Ի՜նչ բաղուկներ, Աստուած իմ, ինչ մկանունք, ինչ կորով ու ինչ ինքնավստահութիւն. այն օրը փորձով կրցայ ստուգել, թէ ինչ է եղեր՝ «Fort comme un Turc»-ը։ Նաւակին խորը նստած, մենք երկուքս, թևերնիս խաչաձևած, գլուխնիս հակած՝ կուրծքերնուս վրայ, առանց սիրտ ունենալու ծովին նայելու, այն աղուոր ու քաղցրիկ ծովին՝ որուն հետ կը սիրաբանէինք դեռ առտուն, բանաստեղծական խանդով, դեռատի աղջնակի մը աներջային տպաւորութիւնովը, կը ցնցուէինք ամեն մէկ ալիքի յարձակումին, որ նաւուն կողին վրայ կիջնայ կոյծի բռւռն հարուածի մը պէս. Ալի չավուշ թէ իր պզտիկ թիերով կապտակէ ամբարտաւան ալիքները և կառաջացնէ մեզ ջրեղէն վիհերուն վրայէն և թէ հրահանգներ կուտայ մեր ընկերոջը, որ անոր համեմատ կը դարձնէ ու կը խաղցնէ ղեկը, ամեն մէկ ալիքին ձևին յարմարցնելու համար մեր ուղղութիւնը։ Կէս ժամ կերթանք այսպէս. ամեն մէկ ցնցումին աղի անձրև մը կը փշրուի մեր գլխուն,

թիւնները զգալի վնաս են հասցնում տեղական հիմնարկութիւնների և կարիքների համար արված ժողովարարութիւններին և թէեւ մօտ ապագայում սպասվելիք մի շարք ժողովարարութիւններ: Այդ բարձրացրած հարցի մասին զգացված խօսեցին Ս. ք. Աղաբալեան, Գ. ք. Մկրտումեան, բժ. Յովհ. Կազբինցեան և ուրիշները, որոնք բացատրելով ուսուցչական ֆոնդի կարեւորութիւնը՝ միևնոյն ժամանակ ցաւ յայտնեցին, որ մեր այս ժամանակներում տեղացիների և գիւղացիների հարց է բարձրանում, այն էլ այսպիսի մի համակրելի գործի վերաբերմամբ:

Այնուհետև ձայների մեծամասնութեամբ ընտրվեց մի հանգանակիչ մասնաժողով 10 հոգուց բաղկացած, որոնց և լիազօրութիւն տրվեց նաև յօբելեանին մասնակցելու մասին որոշում կայացնել: Մասնաժողովի անդամներ ընտրվեցին Կ. Սօրօլեան, Ս. ք. Աղաբալեան, Գ. ք. Մկրտումեան, Ա. Լևխանեան, Ս. ք. Ասլանեան, բժ. Յ. Կազբինցեան, Գ. Սուլթանեան, Գ. ք. Բարաթաշեան, Աֆ. Աֆթանդիլեան, Պ. Խալաֆեան:

Ժողովի վերջում Գ. ք. Մկրտումեանը յայտնեց, որ որովհետև այս տարի լրանում է Իսրայէլ Օրիի մահվան 200 տարին և որը, ինչպէս ասում են պատմագիրները, մեռել է Աստրախանում և թաղված է հայոց եկեղեցում, որի գերեզմանը, սակայն, չէ գտնվում, ուստի և առաջարկեց մտցնել ժողովի օրակարգի մէջ այդ պատմական մեծ անձնաւորութեան յիշատակը յաւերժացնելու հարցը:

Ժողովը ընդունեց այդ առաջարկութիւնը:

Ս. ք. Ասլանեան

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ-ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՖՈՆԴ

Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ. խորհուրդը ստացել է եղբ. Սէյլանեաններից 200 ր., առևտրական տուն «Ս. Մ. Կիրակօզով և Բ. Գ. Օգանով» 100 ր., Պօղոսեան առևտր. տ. 25 ր., Սիմոնեանից 50 ր.:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Թիֆլիսի գեղարուեստի ու նկարչական դպրոցը ցաւակցական հեռագիր է ուղարկել համառուսական յայտնի նկարիչ Սէրովի մահվան առիթով:

◆ Կայսերական Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան մէջ դեկտեմբերի 20—31-ից կը բացվի մեղր վաճառելու բաժին:

◆ Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը. «Թիֆլիսի հայ կաթոլիկաց հոգևոր վարչութիւնը յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը Քիւրքճեան եղբայրներին, որոնք իրանց հանգուցեալ մօր մահվան տասներորդ տարեդարձի առիթով հաճեցին նուիրել 100 րուբլի՝ Թիֆլիսում բացվելիք ժամանակաւոր հայ-կաթոլիկաց մատուռի եկեղեցական առարկաներ գնելու համար իրանց մօր յիշատակին»:

◆ Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան 30-ամեայ յօբելեանական երեկոյթը կայանալու է առաջիկայ դեկտեմբերի 18-ին:

◆ «Баку»-ի ասելով, վերջերս Բագու է գնացել առաջին կին ինժեներ շուեցի Սօֆիա Ամբրումսոնը, որ միջնակարգ կրթութիւնը ստացել է Թիֆլիսի ս. Նինայի դպրոցում:

◆ Դեկտեմբերի կէսերին Թիֆլիսում կը լինի մայրաքաղաքի յայտնի դասախօս Կոգանը, որ երեք դասախօսութիւն կը կարդայ ժողովարանում, Արտիստական Ընկերութեան մէջ և Հասարակական կլուբում:

◆ Այս շաբաթ օրը, դեկտեմբերի 3-ին, Հասարակական կլուբում բժ. Գեղեվանովը կը կարդայ ռեֆերատ «Երեխաների հոգեբանութիւնը» թեմայով: Ռեֆերատից յետոյ կը լինի զրոյց:

◆ Դերասանուհի տ. Սիրանոյշի բենեֆիսը նշանակված է դեկտեմբերի 5-ին: Խաղացվելու է «Թէօդորա» պատմական պիէսը:

◆ Շիրվանզադէի «Նամուս» և «Պատւի համար» պիէսները թարգմանված են ռուսերէն: Երկրորդը շուտով կը խաղացվի Զուբաշովեան ժողովրդական տան ռուս թատերասէրների ձեռքով:

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը քաղաքային բժ. Մօնինին ուղարկել է ներկայ լինելու համար Պետերբուրգ մանկաբարձուհիների և կանացի հիւանդութիւնների բժիշկների համառուսական համագումարին, որ կը կայանայ այս դեկտեմբերին:

◆ Կախէթի երկաթուղին կառուցանող ինժեներ Րացիբօրսկին ներկայանալով Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանին՝ խնդրեց նրան պաշտպանել իր միջնորդութիւնը Դումայում այն մասին, որ քաղաքում մի հողաբաժին յատկացվի ապրանքային կայարան և հիւանդանոց հաստատելու համար: Րացիբօրսկին յայտնեց, որ երկաթուղու վարչութիւնը պատրաստ է յիշեալ հողաբաժնի համար վճարել 78 հազար րուբլի: Ալ. Խատիսեան խոստացաւ աջակցել: Այնուհետև խօսակցութիւնից երևաց, որ Կախէթի երկաթուղու կառուցման աշխատանքները կը սկսվեն 1912 թւի գարնանից և կաւարտվեն 1914 թւին ամառը:

◆ «Р. Сл.»-ին հեռագրում են Բաթումից. «Ակսուրական Փիրումեանը փորձեց նաւթինջների անունով Եւլախ ուղարկել մի քանի արկղ վառօդ: Կայարանում այդ արկղները բաց արին, և վառօդը գրաւվեց, իսկ Փիրումեանը ձերբակալվեց: Նրա ցուցմունքով պարզվին խուզարկութիւններ կատարվեցին քաղաքային մի քանի խանութներում»:

◆ Նոյեմբերի 27-ին, «Т. Л.»-ի ասելով, Պետերբուրգի տեխնօլօգիական դպրոցի հիմնադրութեան տարեդարձին, «Լօնդօն» հիւրանոցում կայացել է նախկին սաների ընկերական ճաշ, որի ժամանակ հանգանակվել է 100 րուբլի՝ յօգուտ ռուս ուսանողների:

◆ «Т. Л.» թերթի խմբագրութիւնը շուտով արտասահմանից ստանալու է նոր, բոլոր կատարելագործութիւններով յայտնի, տպագրական ռօտացիօն մեքենայ:

◆ Թիֆլիսի նահ. Բօրչալուի գաւ. Եկատերինենֆելդ գաղութում հիմնվում է գերմանական ակումբ, որի կանոնադրութիւնը ներկայացված է Թիֆլիսի նահանգապետին:

◆ Մօսկվայում փակվեց այգեգործութեան յօբելեանական համառուսական ցուցահանդէսը: Թիֆլիսի գինեվաճառներից պարգևներ են ստացել Արտէմ Դօլաբէրիձէ, Ուլուխանով Ա., Ալ. Մարմարօվ, Բ. Լուարսաբով, Սայինով եղբ. և «Կախէտիա» ընկերութիւնը: Դիւման արծաթէ մեդալով պարգևատրվել է մեղրի համար, Խանգանէզովը՝ լաւ խնձորի ու տանձի համար:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Խանքենդ, 20 նոյեմբերի

Ամսիս 17-ին մեր ծխ. ուսումնարանի դահլիճում, ղեկավարութեամբ դերասան Գ. Բօչարեանի և տեղիս սիրող-սիրողուհիների մասնակցութեամբ, ներկայացվեց «Ասլան-Բալասի» դրաման 4 արար. և «Ես մեռայ» թուրքերէն վօդևիլը 1 գործ.: Աչքի էր ընկնում Ասլան-Բալասի դերում դերասանը: Միւս դերակատարներից մի քանիսը դերերը լաւ չէին սովորել և այդ պատճառով տեղ-տեղ խաղի էֆեկտը կորչում էր:

Այս անգամ «Ասլան-Բալասի» ներկայացումը դահլիճ էր գրաւել մեր երկսեռ հասարակութիւնը. դահլիճը ծայրէ ի ծայր լցվել էր: Այստեղ կային նաև ռուսներ և թուրքեր: Կարգապահութիւն ասված բանը չէր երևում. կանանցից շատերն իրանց հետ բերել էին և ծծկեր երեխաներ, որոնք իրանց լացով թոյլ չէին տալիս ուշադրութեամբ լսելու խաղացողների ձայնը:

Մուտքի կողմից բաւարար չէր: Շատերը օգտվել էին կօնտրօլի թուլութիւնից և առանց տոմսակի էին մտել:

Դերասանը դեռ մտադիր է այստեղ մի շարք ներկայացումներ տալ:

Հանդիսատես

—

Նուխի, 21 նոյեմբերի

Կիրակի, ամսիս 20-ին, ծխ. դպրոցի դահլիճում կայացաւ հանդէս՝ Նոր ուսումնարանի շինութեան 4 դասարանի աւարտման առիթով, ինչպէս և կատարվեց հոգեհանգիստ նուիրատու ննջեցեալների հոգու համար: Խօսեց աւագ-ուսուցիչ Տէր-Անանեանը: Արտասանվեցին ոտանաւորներ: Երգում էր երկսեռ քառաձայն խումբը ղեկավարութեամբ Փարսադանեանի:

Արտ. Մնացականեան

ՄԱՄՈՒԼ

Ոմն Ս. Հ. Սիմֆէրօպօլում հրատարակվող «Южныя Вѣдомости» թերթում սկսել է գրել մի շարք յօդուածներ «Հայկական կեանքից» վերնագրով: Օգտվելով, անշուշտ, այն հանգամանքից, որ այդ թերթի խմբագիր Ուսովը և նրա աշխատակիցները ամենքն էլ հայկական կեանքին անծանօթ մարդիկ են, նա, ի չարն գործ դնելով իրան ցոյց տրված վստահութիւնը—մի բնորոշ հանգամանք բոլոր հօրիզօնականների համար, որովհետև այդ Ս. Հ. միաժամանակ և «Հօրիզօնի» աշխատակից է—և շահագործելով բարի և միամիտ ռուս խմբագիրների հաւատը, Ս. Հ. չէ քաշվել նոյնիսկ քաղաքական դանօս անել «Մշակի» և նրա աշխատակիցների հասցէին: Ամենից առաջ նա հարկ է համարել (№ 256) երկինք բարձրացնել Մեսրոպ եպիսկոպոսին և ցոյց տալ ռուս հասարակութեանը, թէ Մեսրոպ եպիսկոպոսը ոչ միայն «սիւնն է հայ հոգևորականութեան լիբերալ և ժողովրդական մասի», այլ և—o horrible dictu—«օժտված է նշանաւոր դիպլօմատիական յատկութիւններով» և «շատ նպաստել է հայերից խլված եկեղեցապատկան և դպրոցապատկան կալուածների յետ տալուն», նոյնիսկ «նշանաւոր դեր է խաղացել, շնորհիւ իր եռանդի և մարդասէր գործունէութեան, հայ-թուրքական ջարդերի ժամանակ Կովկասում». ապա այսքան ներբող բաւ չը համարելով, նա շպրտում է Մեսրոպ եպիսկոպոսի հասցէին այնպիսի ներբողներ, որոնցից, հաւատացած ենք, պէտք է սաստիկ շառագունէ Մեսրոպ եպիսկոպոսի համեստութիւնը և ամօթխածութիւնը և աւելի տայ ասելու Ս. Հ.-ին՝ «Ври, братъ, да знай же мѣру»:

Ապա, ինչ ասել կուզի, հօրիզօնական Ս. Հ.-ի կողմից հերթը հասնում է «Մշակին» և նրա խմբագիրներին, և—ով սարսափ—այժմեան «Մշակը» ոչ միայն ոտնակոխ է արել հանգուցեալ Գր. Արծրունու իդէալները, այլև դարձել է օրգան սօցիալ-դեմօկրատների: «Միրաբանելով կղերականների և պահպանողականների հետ,—ասում է Ս. Հ.-ն,—միւս կողմից նա քծնում է սօցիալ-դեմօկրատիայի առաջ և անուանում է իրան հայկական սօցիալ-դեմօկրատների օրգան, որով նա վաղուց արժանացել է քաղաքական և հասարակական քամէլէօնի անուան»:

Դրա համար և, Ս. Հ.-ի կարծիքով, «Մըշակից» հեռացել են բանաստեղծ Յ. Թումանեանը, Ղ. Աղայեանը, Ե. Թօփչեանը և Լէօն: Թէ Յ. Թումանեանը, Ղ. Աղայեանը երբ են եղել իրանց կեանքում «Մշակի» աշխատակիցներ, այդ չէ բացատրում, ի հարկէ, ստախօս Ս. Հ.-ն, ինչպէս և չէ բացատրում այն, թէ Ե. Թօփչեանը ոչ թէ հեռացաւ «Մշակից», այլ նա հեռացվեց:

Վերջում Ս. Հ. մի քիչ սիրտը հովացնելու համար հաւատացնում է ռուս հասարակութեան, թէ «Մշակը» արդէն հոգին փըչելու վրա է: Գողերը, աւազակներն էս յաճախ ունենում են այն խաբուսիկ ցնորքը, թէ արդարադատութիւն, դատաստան կարող են յանկարծ կործանվել: Թող Ս. Հ.-ները օրօրեն իրանց այդ յոյսով, բայց այնուամենայնիւ լաւ չէ մամուլի մէջ քաղաքական դօնօսներ անել:

* *
*

«Սուրհանդակ» թերթը, որ ըստ իր անուղղելի սովորութեան, աշխատում է միշտ պղտոր ջրում ձուկն որսալ և երկդիմի քամէլէօնութեան մէջ է գտնում իր նշանաբանը, տպել է մի նամակ իբրև «Թիֆլիսի վաճառականների ձայն» «Մշակի» դէմ:

Թէ ինչու Թիֆլիսի վաճառականների այդ «ձայնը» հարկ է համարել չը յայտնել իր անունը և թաքնվել է վարագոյրի ետեւում, այդ այլ հարց է. բայց կարող ենք հաւատացնել այդ դիմակաւորեալ վաճառական ձայնին, որ «Մշակը» երբէք չէ փառաբանել, ոչ էլ երկինք չէ բարձրացրել վաճառականներին. դեռ մի քանի ժամանակ առաջ «Մշակը» պարսաւեց «Սուրհանդակին» շատ մօտ կանգնած մի վաճառականի վարմունքը: Եթէ կախող. ընտրութեան հարցի մէջ «Մշակը» չը պարսաւեց վաճառականներին, որովհետև պարսաւելու ոչինչ չը կար, որովհետև «Մշակը» չէ կարող «Հօրիզօնի», «Մամուլի» և «Սուրհանդակի» նման ղեկավարվել միշտ անձնական շահերով և նկատումներով:

Մենք գիտենք այն փորձանքը, որ միացնում է ներկայումս «Հօրիզօնը», «Մամուլը» և «Սուրհանդակը» «Մշակի» դէմ: Չար նախանձն է, որ դրդում է նրանց այսպէս տրամաբանել.—«Մշակի» 40-ամեայ յօբելեանի խնդիր կայ մէջտեղ. աշխատենք քանդել այդ յօբելեանը. չը լինի որ յանկարծ հայ հասարակութիւնը կամենայ փառաւոր կերպով տօնել այդ յօբելեանը և յանկարծ մենք հայերս արձանագրած ունենանք մեր պատմութեան մէջ, որ հայերը տօնել են 40 տարի գոյութիւն ունեցող և գործող մի լրագրի յօբելեանը»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔՍ ՅՈՎՍԷՓ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆԻՆ

Ես համբերութիւն ունեցայ կարդալ «Մշակի» № 258-ի մէջ ծրարված և լրագրավաճառի ձեռքով տարածելու համար երկար նամակը, որը ուղղել է ինձ բաժանորդ Յովսէփ Միքայէլեանը:

Յայտարարում եմ, որ այդ նամակից յետոյ ես աւելի եւս հաստատվեցի իմ նախկին համոզմանս մէջ: Յ. Սպէնդիար

ՖՈՆԴ ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Մատթէոս Բ. կաթողիկոսի մահվան օրը՝ 1910 թ. դեկտեմբերի 11-ին երեկոյեան՝ Գէորգեան հոգևոր ճեմարանի լսարանական և դպրոցական մանկավարժական խառն ժողովում միաձայն որոշվեց հոգելոյս հայրապետի յիշատակը յաւերժացնել ճեմարանի հետ կապված մի անհրաժեշտ և օգտակար գործով՝ «ստեղծել մի դրամագլուխ յանուն Մատթէոս Բ. կաթողիկոսի գիտական պարբերական հրատարակութիւնների համար, որի ղեկավարը ճեմարանի մանկավարժական խորհուրդն է լինելու»:

Այս հրատարակութեան մասին աւելի մանրամասն խորհրդակցելը թողնվեց ապագայ նիստին: Որոշումից անմիջապէս յետոյ ստացվեցին նուէրներ ճեմարանի ուսուցչական խմբից, էջմիածնի միաբաններից և հայրապետի թաղման ներկայ եղող պատգամաւորներից:

1911 թ. փետրվարի 23-ի մանկավարժական ժողովը վերջնականապէս որոշեց Մատթէոս Բ. կաթողիկոսի ֆօնդի տոկոսներով «հրատարակել հայագիտական հանդէս կամ ժողովածու բառի լայն իմաստով, որի մէջ մտնում են Հայաստանի եւ հայ կեանքի հետ կապ ունեցող բոլոր գիտութիւնները (պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, հնախօսութիւն, գրականութիւն, ազգագրութիւն, ճարտարապետութիւն, գեղարուեստ, Հայաստանի երկրաբանութիւն և այլն)»:

Բերում ենք ստացած նուէրների ցանկը մինչև 1911 թ. հոկտ. 31-ը*).

1) Էջմիածնում հաւաքված է՝ ա) 990 ր., բ) Յովհ. Յովհաննիսեանից ստացվեց Մօզդոկի հայոց եկ.-ծխ. դպրոցներից փոխադրված 25 ր., գ) Պետրովսկի հայերից Ա. քահ. Մարգարեանի միջոցով (դրված էր Բագրատ վարդապետի տրամադրութեան տակ) 50 ր., դ) ճեմարանի աշակերտներից 14 ր. 71 կ.:

2) Մօսկվայից.—ա) 2103 ր., բ) Եղբ. Ժամհարեան դրամատնից՝ ընթացիկ հաշւով դրած գումարի տոկոսը 40 ր. 17 կ.:

3) Կարինից (Էրզրում).—Սմբատ եպ. Սաատէթեանի միջոցով հանգանակված $1491\frac{1}{2}$ ղրուշ (125 ր.):

4) Մօզդօկից.—Մկ. Կաժենիկեանի միջոցով հանգանակված 33 ր.:

5) Աստրախանից.—Սարգիս ք. Ասլանեանի միջոցով հանգանակված՝ 315 ր.:

6) Սամարկանդից.—Սմբատ ք. Սարգսեանի ձեռքով հանգանակված՝ 20 ր.:

7) Սիմֆէրօպօլից.—Երուանդ ք. Նալբանդեանի միջոցով հանգանակված 32 ր.:

8) Ղզլարից.—Վահան ք. Թաւարքէզեանի միջոցով հանգանակված՝ 115 ր. 5 կ.:

9) Պեատիգօրսկից.—Աբրահամ ք. Շխինեանցի միջոցով հանգանակված՝ 32 ր. 50 կ.:

10) Վլադիկավկազից.—Յակ. ք. Սաուկեանի միջոցով հանգանակված՝ 25 ր.:

11) Թէոդոսիայից.—Արշաւիր ք. Վարդանեանի ձեռքով հանգանակված՝ 75 ր.:

12) Նոր Ջուղայից (Սպահան).—Մայիլ Ս. Եսայեանի ձեռքով՝ Սարգիս, Եսայի և Ընկ. վաճառատնից 100 ր.:

13) Երուսաղէմից.—Մեսրոպ վարդապետ Նշանեանի ձեռքով՝ 64 ր. 50 կ.:

14) Երևանից.—Խորէն եպ. Մուրադբէգեանից 100 ր.:

15) Պետերբուրգից.— Հայոց եկեղեցու խորհրդից՝ 500 ր.:

Ընդամենը 4759 ր. 93 կ.:

Գէորգեան հոգևոր ճեմարանի մանկավարժական խորհրդի կողմից խորին շնորհակալութիւն ենք յայտնում բոլոր նուիրատուներին և աջակցողներին:

Լիայոյս ենք, որ ամեն մի գիտակից հայի սրտին մօտ կը լինի հայագիտական ուսումնասիրութիւնների պարբերական հրատարակութիւնը, որի շուտափոյթ իրագործմանը նիւթապէս և բարոյապէս օժանդակելով, միջոց տուած կը լինենք նաև մեր միակ բարձրագոյն դպրոցին՝ Հոգևոր ճեմարանին՝ ունենալու իր գիտական օրգանը, որ մի անհրաժեշտ և անյետաձգելի պահանջ է:

Տեսուչ ճեմարանի՝

Բագրատ վարդապետ

Էջմիածին, 31 հոկտ.

*) Տեղի սղութեան պատճառով նուիրատուների ցանկը տպում ենք կրճատ ձևով: Խմբ.

—

Թիֆլիս, 25 նոյեմբերի

1902 թւին իմ հայրս Էջմիածնի վանքին, բարեգործական նպատակների համար, նուիրաբերել է Բագւում գտնվող իրան պատկանող տունը:

Շուտով, դրանից յետոյ հայրս սնանկացաւ և մեռաւ: Նրա ընտանիքը մնաց անել դրութեան մէջ: Ես, որպէս մէկը այդ ընտանիքի անդամներից, լինելով բժիշկներ Նեֆտոհօվի և Զիկէեվի՝ Թիֆլիսում ունեցած ատամնաբուժական դպրոցում ուսանող, ենթարկվեցի ժամանակաւոր արձակման՝ ուսման վճարը ժամանակին չը տալու պատճառով:

Ծայրայեղ կարիքի մէջ գտնվելով, ես ամեն ջանք գործ դրի մի որևէ աշխատանք գտնելու համար, որպէսզի կարողանամ ժամանակին ուսմանս վարձը տալ: Բայց, երբ աշխատանք գտնելու և փող վաստակելու իմ բոլոր փորձերը ապարդիւն անցան, այդ ժամանակ ես յիշեցի, որ ես առաւել բարոյական արդարացումն ունեմ դիմելու օգնութեան նրանց, ում հանգուցեալ հայրս, իր ժամանակին, բարեգործութիւն է արել՝ յանուն իր ընտանիքի ապագայ բարեկեցութեան:

Ես իմ այդ խնդրբով դիմեցի հանգուցեալ կաթողիկոսին: Կաթողիկոսի դիւանատունը սիրալիր կերպով պատասխանեց, որ նուիրաբերված տնից վանքը չէ օգտվում և որ նա՝ վանքը այդ տունը յանձնել է Բագուի Հայոց Մարդասիրական Ընկ. իրաւասութեանը, որին և հարկն էր ինձ դիմել:

Դիմեցի Բագուի Հայոց Մարդասիրական Ընկերութեանը՝ խնդիրքով: Վերջինս նոյնպէս սիրալիր կերպով վարձատրեց ինձ, իր տրամաբանական պատասխանով.

«Բագուի Հայոց Մարդասիրական Ընկերութիւնն այդ տնից ոչ մի եկամուտ չէ ստանում, որովհետև նրա մէջ ապրում են աղքատ և չքաւոր մարդիկ: Դրա համար էլ ձեզ օգնել չենք կարող»:

Բացատրութիւններ այս բանի համար աւելորդ եմ համարում:

Ահա այդ մասին յայտնելով ձեզ, յարգելի խմբագիր, խոնարհաբար խնդրում եմ՝ չը մերժէք այս զետեղել ձեր թերթում՝ որպէս մի աւելորդ ապացոյց այն ձևականութեան, անտարբերութեան և ոչ անկեղծութեան, որ իւրացրել են իրանց գործունէութեան ընթացքում ժամանակակից, այսպէս անուանված մարդասիրական ընկերութիւնները: Ա. Կարագեան

—

Թիֆլիս, 27 նոյեմբերի

«Մշակի» № 261-ի մէջ կարդացի մի անստորագիր յօդուած, որի մէջ նկարագրված էին Թիֆլիսի հայ քահանաների ապահովութեան գանձարանի նոյեմբերի 17-ի ընդհանուր ժողովի զբաղմունքները:

Յօդուածագիրը ի միջի այլոց ասում է. «Յովհ. ա. ք. Մարտիրօսեանը յայտնեց, որ ինքն անպատրաստ է այս խնդրի մասին խօսելու, հեռացաւ ժողովից»: Այստեղ պէտք է ասեմ, որ ժողովի մէջ արտասանած խօսքերս շատ են. անտես առնված. ես ասել եմ հետևեալը. «Անվիճելի կանոն է, որ երբ մարդկանց հրաւիրում են ժողովի և դնում են օրակարգի խնդիրներ, նախագահի սուրբ պարտականութիւնն է, որ նախ անցնի օրակարգի խնդիրներին և ապա, եթէ կան դարձեալ կարևոր հարցեր և ժամանակը ներում է, կարող է առաջարկել, այն էլ ժողովականների համաձայնութեամբ: Այժմ, որովհետև կաթողիկոսական խնդիրը վարչութիւնից չէ առաջարկված և օրակարգի խնդիրներից դուրս է, իսկ ինքն ըստ ինքեան յիշեալ խնդիրը ամենքիս սըր»

անձրև մը, որ հետզհետէ աւելի մեծ համեմատութիւններ կառնէ. Նաւակին խորը, մեր նստած տեղը այլ ևս ամբողջ ջուր է: Ալ հիմա ծովուն բացերն ենք, հաւասարապէս հեռու ու անտես երկու կողմի ցամաքներէն ալ: Ալիքներու շարժուն լեռներ կուգան երբեակ շարքերով, զորս «իւշլէմէ» կանուանէ մեր նաւավարը իր բարբառով, հետզհետէ աւելի մոնչուն, աւելի անզուսպ ու մարդակեր, որոնք կամ կիջեցնեն մեզ խորխորատին մէջը իրենց դողին, կամ իրենց գագաթին ու կողերուն վրայ կը թաւալցնեն անհաւատալի ուժով ու արագութեամբ, անանկ որ այլ ևս ոչ լեռները կը տեսնենք ցամաքին, ոչ եզերքը և ոչ ալ նոյն իսկ ծովը: Այն վայրկեանէն՝ ալ բոլորովին նոր տպաւորութիւն է, որ կունենանք. կը կարծենք ցամաքի վրայ ըլլալ, առանց տանիքի հիւղակի մը մէջ. ցամաքն է, որ տեղի կուտայ ու կը խորասուզուի կարծես անդունդներու մէջ, երկինքն է, որ կը թաւալի խելայեղ արագութեամբ ու ամեն ուղղութեամբ. ամպերն են, որ զիւային պար մը կը բռնեն, կլլան-կլլնան, կը թեաբախեն. զարհուրելի քաոս մը վերջապէս, ուր միայն ջուրի կատաղի ու աղի սրսկումները կուգան մեզ տալ ծովի ու մրրիկի տպաւորութիւնը: Ղեկավար ընկերնիս զէջ աջէկ կը վարէ մեզ, հակառակ իր անփորձութեան, բայց վայրկեան մը մտացիր՝ ձգել շարժում մը կուտայ ղեկին, և ահա ճիշդ նոյն պահուն «իւշլէմէ»ի մը առաջին ահաւոր մէկ ալիքը այնպէս մը կը ծռէ ու կը խորասուզէ մեզ իր պղտոր խորունկ խրամին մէջ և անկէ ալ կը նետէ երկրորդ ալիքին գագաթը և այնպէս մը կողողէ մեզ իր լեղի հեղուկովը, որ պահ մը ամենքս ալ քարացած՝ վայրկենապէս ջուրերուն մէջը թաղուելու ու խղդուելու ոգեվարային բոպէն կապրէինք հոդ. ղեկավար ընկերնիս կը գլորի իր բարձրաւանդակին վրայէն գնդակի մը պէս և հազիւ կը յաջողի կառչիլ նաւուն եզերքին, անմիջական ծով իյնալու վտանգի մէջ, եթէ նաւակը, շնորհիւ երբորդ ալիքին, բախտով յանկարծ չծռէր հակառակ կողմ: Միւս ընկերս, որ մօտս նստած է, աչքերը կը գոցէ և «Տէր ողորմեա» կը մրմնջէ: Ես՝ թևերս միշտ խաչաձևած կուրծքիս վրայ՝ «Աստուած» մը կը թոցնեմ բերնէս, և նաւավարը՝ գոռնատած՝ կը հառաչէ: Եւ երրորդ ալիքին հետևող անխուսափելի հանդարտութեան երկվայրկեանին՝ քիթերնուս, բերններնուս վազող աղի ջուրերուն կը խառնուին նաև աղի արցունքներ: Յետոյ, նոր «իւշլէմէներ», նոր բաղխումներ, նոր ողողումներ մեզի կը գտնեն միշտ նոյն դիրքին մէջ քարացած: Ալի չավուշ կը թիավարէ անընդհատ, անվհատ. crampe մը, սխալ շարժում մը, ղեկին կամ թիերէն մէկուն խորտակումը՝ խղդումն է նաև մեր չորսին. Ինչ վտանգ: Սեփ-սև ամպ մը, ճիշդ հոգեբանական վայրկեանին հասած, կը տարածուի, կիջնայ, կը լայնանայ ծովին վերև, ալիքներուն հետ համբուրուելու ճիգերով կարծես, այդ ճակայ համբոյրին մէջ, փոշիի մը պէս փշրելու, ցնդեցնելու, անհետացնելու համար մեզ, աստուան խեղճուկ համբուրողներս՝ գէղանի յաւերժահարսին թափանցիկ ոտքերուն հետ: Անձրևի խոշոր կայլակներ մարակի պէս կը սկսին շաչել ու սուրալ հովին թևերուն վրայ, մէկէն ի մէկ գորշագոյն վարագոյր մը կը քաշուի մեր չորսին՝ յուսահատական ու կուրացուցիչ, և երկինք ու ծով իրար կը խառնուին վայրկեան մը: Բարեբաղդաբար կարճ կը տևէ ահաւոր այդ վայրկեանը, և պատռտելով սև ամպը հովէն կը քշուի դէպի Բէլթէփէ, և մենք կը շարունակենք միշտ զիւայնօրէն պարել «իւշլէմէներու» կատարներուն ու կողերուն վրայ, ձիւնաթոյր փրփուրներու ու թունագոյն կանանչութիւններու վրայէն: Հալի-Դէրէէն բաժնուելնէս մէկուկէս ժամ վերջը, տարբերուն հետ ոգորելէ ետքը անհաւասար կռիւը մահու ու կեանքի, վերջապէս ոտք կը կոխենք Թոփթըն-Ջիֆթլիկի ծովեզրին վրայ: Վայրկեան մը վերջը կառախումբը կը հասնի ու կը նետուինք ներս, վերադառնալու համար Պոլիս:

Կառախումբին մէջ երեք ժամ կը մնանք այնպէս անշարժ, ապշած, գանուէժ եկած մէկու մը սանմկած ու գինով աչքերով, որովհետև ամեն բան կը շարժի ու կալեկոծի դեռ մեր շուրջը, սկսեալ ծովէն՝ որ միշտ իր գոռ աղմուկով ու ամենի շանչով կը հետապնդէ մեզ, չյագեցած վրէժխնդրութիւնով մը, կը շարժի կառախումբը, կը շարժին լեռները, կայարանները, դաշտերը, ծառերը, ամպերը ու ամբողջ մթնոլորտը, և մենք՝ թրջած, մէյմէկ անկիւն կծկտած ու անգիտակից՝ տակաւին կապրինք սոսկումի, ոգեվարի, անդունդի ու այլուրի անհնարին ու յետին վայրկեանները:

Զիֆթէ-Սարաֆ

[illegible]

Ինձ ցաւ է պատճառում, որ մամուլի էջերում յաճախ խնտելիգենտ մարդիկ հասարակական հիմնարկութիւնների ինքօգնութեան գաղափարը, իրանց շրջաններում արծարծելու փոխարէն սովորել են միշտ պատահական անհատների օգնութեամբ կամ աւելի ,,շուտ՝ մուրացկանութեան միջոցով քարշ տալ իրանց հիմնարկութիւնների գոյութիւնը։ Նոյն յօդուածի մէջ N. N.-ն յայտնում է, որ այս տարի օր. Ն. Սերեբրյակեանը ուխտի գալով Նասօմխարիի վանքը և տեսնելով ուխտաւորների մէջ կատարվող ժողովարարութիւնը վանքի վերանորոգութեան համար՝ գաղարեցնել տուեց այդ, համարելով անպատուութիւն, և առաջարկեց դիմել մի քանի անհատների, որոնք իր ժամանակին շինութիւններ են շինել վանքի շուրջը, վերանորոգութեան ծախսը վերցնելու իրանց վրա։ Որքան ճշմարիտ է այդ, ես երաշխաւորել չեմ կարող. բայց էականը այն է, որ այդ ժողովրդական տրամադրութեանը նպաստելու փոխարէն, որպէսզի ժողովուրդը սովորէ իր հիմնարկութիւնների մասին մտածել, փոխարէն այն բանի, որ պ. N. N.-ը տեղումը բողոքէր դրա դէմ և ապացուցանէր ժողովրդի լայն մասնակցութեան անհրաժեշտութիւնը իր հիմնարկութիւնների պահպանման գործի մէջ, դարձեալ նոյն միջոցին է դիմում, ինչպէս վերը յիշեցի, մուրացկանութեան։

Կառուցանելով վանքի շուրջը շինութիւն, իմ հանգուցեալ հայրը միանգամայն համոզված է եղել, որ այդ շինութիւնը չէ կարող լինել մասնաւոր անհատական սեփականութիւն, այլ ընդհանուր համայնքի, որովհետև բաւական չէ, որ բարեգործը անում է այս կամ այն գործը, չէ որ նրա արածը փաստօրէն դառնում է հասարակութեան սեփականութիւն, ապա ուրեմն անհրաժեշտ է, որ այդ արվածը կենտրոնանայ հասարակութեան ձեռքում և ղեկավարվի նրա միջոցով։ Եթէ մենք ցանկանում ենք պահել մեր հիմնարկութիւնները, բաւական չէ, որ մենք պատահական անհատների նուիրաբերութիւններով և բարի ցանկութիւններով բաւականանանք, այլ անհրաժեշտ է հասարակական գործի նշանակութիւնը տարրացնենք մասսայի մէջ, բերենք նրան այն գիտակցութեան, թէ դու տէր լինելով քո հիմնարկութիւններին՝ պիտի խորապէս մտածես և նրանց պահպանման մասին։ Եթէ այսօր Սղնախի շրջանում մի վանքի վերանորոգութեան խնդիր է, որ միմիայն իբրև հնութիւն արժէք կարող է ունենալ, վաղը կարող է երևան գալ դըպրոցների, հիւանդանոցների, հասարակական շտեմարանների հարցը, այն ժամանակ հասարակութիւնը գիտակցաբար վերաբերվելով՝ սիրով կը զոհաբերէր ամեն ինչ։

Կազմակերպել ժողովուրդը այդ ուղղութեամբ՝ պիտի լինի մեր հոգսերից ամենաառաջինը. ինչպէս «Մշակի» № 229-ում առաջարկել էի իմ հայրենակիցներին կազմակերպել սղնախեցիներին ինքնահարկատուութեան ենթարկելու, թէ դրսում և թէ տեղը, դպրոցը պահելու համար, նոյնը պիտի կրկնեմ և այժմ, եթէ հարց է յարուցված վանքի նորոգութեան համար։ Իմ կարծիքով՝ այդ հին վանքը սիրելի լինելով բոլոր սղնախեցիներին և շրջակայ հայ գիւղացիներին՝ պիտի պահանջվի և վերանորոգվի նրանց միջոցներով, լինեն նրանք Սղնախում թէ Սղնախից դուրս։

Եւ եթէ N.N.-ն իր ոյժի չափ դիմէր այդ կազմակերպման գործին իր շրջանում, աւելի նպաստած կը լինէր մեր հիմնարկութիւնները պահելուն, քան պատահական անհատների նուիրաբերութիւնները։

Նոյն յօդուածի մէջ N. N.-ն առաջարկում է ինձ իմ խոստացած դպրոցը, փոխանակ Մաչխանիս գիւղում բանալու՝ Նասօմխարիի վանքում բանալ։ Նախ՝ մի փոքրիկ ուղղումն. ես չեմ խոստացել բանալ դպրոց Մաչխանում, այլ, ինչպէս այդ մասին իր ժամանակին գրել եմ «Մշակի» մէջ, խոստացել եմ տարեկան որոշ նպաստ, եթէ մաչխանցիները կը բանան հայկական դպրոց։ Ինձ միանգամայն զարմացնում է N. N.-ի առաջարկը։ Այդ վանքը գտնվում է մի անմարդաբնակ վայրում, շրջակայ գիւղերից հեռու և ոչ մի արժէքաւոր կոչմ չունի դպրոց բանալու այնտեղ։ Ինձ մնում է միայն կարծել, որ N. N.-ը այնքան յափշտակված է Սղնախից բացվող Ալազանի հովտի գեղածիծաղ տեսարանով, որ միանգամայն մոռացել է, թէ վաղուց ի վեր է, ինչ մեր վանքերը դադարել են դպրոցական գործում որևէ արդիւնաւոր գործ կատարելու։ Լևոն Մելիք-Նուբարեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Բ. Դուռը դիմեց մեծ պետութիւններին խնդրելով ճնշում գործադրել Ռուսաստանի վրա, որպէսզի սա դադարեցնէ իր գործողութիւնները Պարսկաստանում լուրջ հետևանքներից խուսափելու համար։

✦ «Կեօլն. Ցայտ.»-ը հաղորդում է, որ Գերմանիան համաձայնութեամբ կապված է Ռուսաստանի հետ և անզօր է օգնել Պարսկաստանին։

✦ Թէհրանից Լօնդօն հեռագրում են, որ Մահմէդ-Ալին կը մտնէ մայրաքաղաք ռուս զօրքերի հետ միասին։

✦ Պարսկաստանի շատ տեղերից ստացվում են տեղեկութիւններ, որ ազգաբնակութեան գրգռված դրութիւնը շարունակվում է։ Լուրերի համաձայն պարսից կառավարութիւնը բանակցութիւն է սկսել Ռուսաստանի հետ ռուսական ուլտիմատումի առիթով։

✦ Ամերիկայի նախագահ Տաֆտը յայտնեց, որ Շուստէրին իբրև ազնիւ մարդու ինքն է առաջարկել պարսից կառավարութեանը, բայց որովհետև Շուստէրը ներկայանում է լոկ մասնաւոր մի անձն, ուստի Միացեալ Պետութիւնները ոչինչ անել չեն կարող նրան պաշտպանելու։

✦ Մակեդոնիայի մահմեդականները սկսում են կոտորել քրիստոնեաներին, առանձնապէս բուլղարներին։ Երկիւղ կայ ընդհանուր կոտորածի։

✦ «Թանինի» ասելով՝ Ալեքսանդրիայի ծովափում գտնվել են իտալական գինապահեստներ։

✦ «Zeit»-ի Պետերբուրգի թղթակիցը հեռագրում է, որ Ռուսաստանը վճռել է՝ եթէ Իտալիան նորից սպառնայ Դարդանէլը գրաւելու, ձեռք առնել դիմադրութեան եռանդուն միջոցներ։

✦ Թիւրքաց մեծ վէզիր Սայիդ-փաշան հրաժարվեց, սակայն սուլթանի խնդրանօք համաձայնեց մնալ իշխանութեան գլուխ մինչև նոր վէզիր նշանակելը։ Նրա յաջորդ համարվում է արդարադատութեան նախկին մինիստր Նէջմէդդին մոլլան։

✦ Սալօնիկում տերրորիստները մտադիր են յօդս ցնդեցնել հասարակական շէնքերը, նահանգապետի պալատը, պօստն ու զօրանոցը։ Ձեռք են առնված նախազգուշական կտրուկ միջոցներ։

✦ Վերջին տեղեկութիւնների համաձայն, Իշտիբում տեղի ունեցած ջարդը ընդարձակ չափեր է ունեցել. սպանված և վիրաւորված են մօտ 300 բուլղարներ և ընդամենը 40 թիւրք։

✦ Արաբական շատ ցեղեր Տրիպօլիսում շարունակում են հնազանդութիւն յայտնել իտալացիներին։

✦ Չինական գերագոյն իշխանութիւնը անցաւ Իւանշիկայի կաբինէտի ձեռքը. Իւանշիկայը նշանակվելու է դիկտատոր։

✦ Պեկինի վրա արշաւող չինական յեղափոխական զօրաբանակը գտնվում է գեներալ Սայի հրամանատարութեան ներքոյ։

✦ Մանջուրիայում դրութիւնը կրիտիկական է ճանաչվում։ Կառավարական զօրքերը գլխատում են հանդիպած յեղափոխականներին և անարգանքի մատնում դիակները։ Ամբողջ Մանջուրիայում անկարգութիւններ են բռնկվում։

✦ Շանխայից հաղորդում են, որ յեղափոխութեան պարագլուխ բժիշկ Սունեադսէնը կարողացել է հանգանակել մօտ 5 միլիօն լան յեղափոխութեան գործի համար։

✦ Ցեանցզինի վաճառականները բօյկօտի ենթարկեցին գերմանական ապրանքները, չը կարողանալով հանդուրժել, որ Գերմանիան ամեն կերպ նպաստում է չինական-մանջուրական կառավարութեան։

✦ «Рус. Слово» թերթի խմբագրութիւնը Դօրօշէվիչի տեղ հրաւիրել է աշխատակցութեան ֆէլիէտօնիստ Աւերչենկօյին՝ տարին 30,000 բուբլի ռոճիկով։ Ականջդ կանչի, հայ գրականագէտ։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.

28 նոյեմբերի

ՍՈՒՄՍԿԻ ՊԱՍԱԴ Գետի յորդ վարարման պատճառով Պասադի մի մասը մնացել է ջրի տակ։ Երէկ Պոմօրիէում որսացին մի միլիօնից աւելի տառեխ։

ԱՍՏՐԱԽԱՆ։ Գաւառում ժանտախտը զոհեր է տանում։

ՍԱՐԱՏՕՎ։ Նահանգական դատարանը արդարացրեց Իլիօդոր աբեղային, որ մեղադրվում էր հաշտարար դատաւորների Ցաբրցինի համագումարին վիրաւորելու մէջ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Սենատի վճռաբեկ ատեանների առանձին բաժանմունքը անհետևանք թողեց Կոստրօմայի նահանգական ազնուականութեան պարագլուխ Շուլէպնիկօվի բողոքագիրը, որին քրէական ատեանը պաշտօնից զրկել էր նրա համար, որ նա՝ Շուլէպնիկօվը պատգամաւորական ժողովի քննութեանն էր առաջադրել Մուրօմցեվին և Վըբօրգեան կոչը ստորագրող 8 հոգուն Կոստրօմայի ազնուականութեան մէջ ընդունելու հարցը։

Դատաստանական պալատի դատախազը արդարադատութեան մինիստրին ներկայացրեց Կայսրի բարեհայեցողութեանը մատուցելու Դումայի անդամ Գօլօլօբօվի գանգատը, որ մեղադրում է Դումայի անդամ Կուզնէցօվին արտասանած ճառի համար։

Առևտրի մինիստրը մինիստրների խորհրդին առաջադրեց յատկացնելու 163,200 բուբլի տեխնիքական մասնագիտական առարկաների պրօֆէսօրներ պատրաստելու համար։

Ներքին գործերի մինիստրը Դումային առաջարկութիւն արեց յատկացնել 118 միլիօն 504,221 բուբլի անբերրիութիւնից վնասված ազգաբնակութեանը օգնելու համար։

Զինուորա-ծովային յատուկ դատարանը Բօստրէմին պաշտօնից զրկեց կարգապահական կարգով, «Պանտելէյմօն» և «Եւստաֆիյ» նաւերի հրամանատարներին որոշեց նկատողութիւն անել, երկու նաւապետների արդարացրեց։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ (I, II և III կարգի վագօն.) 10 ժ. 20 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 12 ժ. 44 ր. կէսօր., Գանձակ՝ 3 ժ. 18 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 52 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 35 ր. երեկ., Բագու՝ 11 ժ. 43 ր. գիշ.: Մարդատար № 6 գնացքը՝ (միայն I և II կարգի վագօն.) 3 ժ. 33 ր. ցեր., Աղստաֆա է հասնում 6 ժ. 29 ր. երեկ., Գանձակ՝ 9 ժ. 46 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 20 ր. գիշ., Բագու՝ 8 ժ. 11 ր. առաւ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ (բոլոր կարգերի վագօններով) 11 ժ. 18 ր. գիշ., Աղստաֆա է հասնում՝ 2 ժ. 12 ր. ցեր., Գանձակ՝ 5 ժ. 29 ր. առաւ., Եւլախ՝ 7 ժ. 30 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 01 րոպէին կէսօրվայ, Բագու՝ 4 ժամ 52 րոպէին ցերեկվայ: Խառն № 106 գնացք՝ (IV կամ III կարգի վագօններով, երբ կարևորութիւն պատահի) 6 ժ. 32 ր. առաւ., Աղստաֆա է հասնում 10 ժ. 42 ր. առաւ., Գանձակ՝ 2 ժ. 57 ր. ցեր., Եւլախ՝ 6 ժ. 25 ր. երեկ.: Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 16 գիշ., Բագու՝ 7 ժ. 12 ր. առաւ.՝

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ Մարդատար № 74/75 գնացքը. (բոլոր կարգի վագօններով) 11 ժ. 48 ր. գիշ., Ղարաքիլիսա է հասնում 7 ժ. 01 ր. առաւ. ,Ալէքսանդրօպօլ՝ 10 ժ. 31 ր. առաւ., Էջմիածին կայար.՝ 3 ժ. 45 ր. ցեր., Ուլուխանլու՝ 4 ժ. 12 ր. ցեր.: (Առանց Երևան մտնելու: Սակայն Ուլուխանլուից առանձին գնացքը Երևան ուղևորվում է 4 ժ. 37 ր. ցեր., և Երևան հասնում 5 ժ. 20 ր. երեկոյեան): Նախիջևան՝ 9 ժ. 26 ր. երեկ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 10 ր. երեկ.: Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը՝ 5 ժ. 34 ր. երեկ., Ղարաքիլիսա է հասնում՝ 12 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ՝ 4 ժ. 32 ր. գիշ., Էջմիածնի կայարան՝ 4 ժ. 41 առաւ., Երևան՝ 11 ժ. 06 ր. առաւ., և այլևս դէպի չէ գնում։

ԲԱԹՈՒՄ՝ Մարդատար № 5 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօններով) 5 ժ. 45 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 9 ժ. 51 ր. եր., Բաթում՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Պօստատար № 3 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօններով) 9 ժ. 50 ր. առաւ., Միխայլօվօ է հասնում 1 ժ. 56 ր. կէսօր., Բաթում՝ 11 ժ. 13 ր. գիշ.: Մարդատար № 7 գնացքը՝ (II և III կարգի վագօններով) 10 ժ. 38 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. 08 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 42 ր. կէսօրին։

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 9/66 գնացքը՝ (բոլոր կարգի վագօն.) 3 ժ. 23 ր. ցեր., Խօբի է հասնում 6 ժ. 02 ր. երեկ., Բօրժօմ՝ 9 ժ. 02 ր. գիշ.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ Մարդատար № 5 գնացքը՝ 5 ժ. 07 ր. երեկ.: Պօստատար № 3 գնացքը՝ 8 ժ. 54 ր. առ.: Արագ № 1 գնացքը՝ 9 ժ. 56 ր. գիշ., որը այլևս դէպի չէ գնում։ Խառն № 107 գնացքը՝ 9 ժ. եր.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 8 ժ. 25 ր. առաւ.: Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 1 ժ. 40 ր. ցերեկվայ։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ Մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 50 ր. ցերեկ., Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 28 ր. գիշ.: Մարդատար № 8 գնացքը 5 ժ. 33 ր. առաւ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում)։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ Մարդատար № 6/10 գնացքը՝ 7 ժ. 58 ր. առաւօտեան։

Ծանօթութիւն.—Ձմեռային երթևեկութեան միջոցին որոշված է Թիֆլիսից Պետերբուրգ (յետ և առաջ) անմիջական, առանց վագօն փոխելու հաղորդակցութիւն՝ Բագու-Ռօստօվի-Խարկօվի վրայով Անդրկովկասեան գծի արագ № № 1 և 2 գնացքներով։ Գնացքում լինելու է մէկ միքստ վագօն I և II կարգի և մէկ վագօն III կարգի. բոլոր տեղերը պլացկարտերով են։

Նոյնպէս հաստատվում է Թիֆլիս-Մօսկվա յետ և առաջ, առանց վագօն փոխելու, հաղորդակցութիւն՝ Բագու-Ռօստօվի և Կօզլօվի վրայով՝ արագ № 1 և 2 գնացքներով։ Գնացքում լինելու է Միջազգային ընկ. մէկ միքստ վագօն I և II կարգի, որի համար վերցվելու է յաւելեալ արժէք. ամեն մէկ հազար վերստին 8 ր. I կարգում և 6 ր. II կարգում։ Թիֆլիսից-Մօսկվա հաշվում է 2877 վերստ։

Առանց վագօն փոխելու հաղորդակցութիւնը Թիֆլիս-Բագու-Ռօստօվ յետ և առաջ կատարվելու է արագ № 1 և 2 գնացքներով։ Բոլոր կարգերի տեղերը պլացկարտով են։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-Ի ՆԵՐՍՐՍԿՈՒՄ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9—10 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային;

Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:

Ն. Տ. ՄՈՒՂԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:

Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.:

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐԶԱՑ—12½—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Գ. Յ. ԳՈՒՐԴՋԷՆՕՎ—1—1½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐԶԱՑ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

3. 0—121

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Տ. ԳԵՈՐԳԲԵԳԵԱՆ

Աչքի հիւանդութիւններ

Առաւօտեան ժամը 10—1.

Երեկոյեան ժամը 5—7.

Վելեամինօվսկայա փողոց, № 8.

(կ. չ.) 416. 100—59

ԲԺԻՇԿ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և ստամոքսա-աղիքային հիւանդութիւններ։

Պրոֆ. Mathieu-ի մասնագիտական կլինիկայից—Պարիզում։

Ընդունելութիւնը (առաւ. ժ. 9—11. (երեկ. ժ. 5—7.

Ելիզավետինսկայա փող. № 39. տէլ. № 1067.

(ա. օ.) 669. 100—81

ԲԺԻՇԿ

Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ

(ՏԷՐ-ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ)

Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւններ

(Մասնագիտ. ԹՈՔԵՐԻ հիւանդութիւններ)

Ընդունելութիւնը (առաւօտեան ժ. 12—1-ը։ (երեկոյեան ժ. 4—6-ը։

Բէբուտովսկայա, № 66.

(ա.օ.) 1035. 100—28

ԲԺԻՇԿ

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ

Ընդունելութիւնը) 10—11 ժ. առ. (երեխաների) ամեն օր) 5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր)

Միքայէլեան փող., № 36. տէլէֆօն 388.

(չ.ու.կ.) 761. 100—48

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԿԱՐԻՉ

ԱՌԱՔԵԼ ՍԱԳԻՆԵԱՆՑ

Նախկին ուսուցիչ Գէորգեան ճեմարանի և Էջմիածնի նկարիչ)

Ընդունում է զուտ հայկական ճաշակի՝ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԻ, ԽԱՉՎԱՌՆԵՐԻ, ԽԱՉԿԱԼՆԵՐԻ, նոյնպէս և ՊՈՐՏՐԷՏՆԵՐԻ ու ԴԷԿՈՐԱՑԻԱՆԵՐԻ պատուէրներ նպաստաւոր պայմաններով։ Հասցէն՝ Тифлисъ. Красильная ул., ограда церкви св. Георгія (на Майданѣ).

(ա. օ.) 1089. 10—9

ԴԵՐՁԱԿ

ԼԵՒՈՆ ՃԷՊԷԵԱՆՑ

ՏԵՂԱՓՈԽՎԵԼ Է

Դվորցօվայա փողոց, Վրաց Ազնուական. Բանկի շինութեան բակը, Թատրոնի մօտ։

(կ. չ. ու.) 1111. 10—3

Եղբ. Աւսարգիսովների

այգին բաց է թողնում արտասահմանեան, ռուսական և տեղական լաւ տեսակի ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐ չափաւոր գներով։ Կատալօգները ուղարկվում են ՁՐԻ։ Հասցէն՝ Ст. Скра (Зак. ж. д.), Авсаркисову.

(չ.ու.կ.) 1045. 15—13

Բացված է բաժանորդագրութիւն

եւ շուտով լոյս կը տեսնէ

„ՎՏԱԿ ԻՐԱՆԻ“

երկամսեայ գրական-գիտական հանդէս։

Օրգան Մօպելիէի պարսկահայ Կուլտուրական Միութեան

Հրատարակութեամբ Մօնպելիէի պարսկահայ ուսանողութեան։

Բաժնեգինն է տարեկան 5 ֆրանկ

Ռուսաստանի համար » 2 բուբլի

Պարսկաստանի » » 10 ղրան

Հասցէ՝ Rédaction „Vdak Irani“.5 rue Fontenille. Montpellier. France.

Խմբագիր՝ Ս. Տէր-Բաղդասարեան

1119. 2—2

Бухгалтерскіе курсы

Н. В. АБРААМЯНА.

(Тифлисъ, Николаевская, 22)

Рекомендуютъ торговымъ фирмамъ, заводамъ и разнымъ промышленнымъ предпріятіямъ теоретически и практически вполнѣ подготовленныхъ БУХГАЛТЕРОВЪ, КОНТОРЩИКОВЪ, КАССИРОВЪ, КОРРЕСПОНДЕНТОВЪ. Желающихъ просятъ обращаться учредителю курсовъ лично, письменно или по телефону 744.

(կ.չ.ու.) 1079. 10—8

ԴԵՌ ՉԵՂԱԾ! ՄԻԱՅՆ 3 ր. 75 կ.

Ուղարկ. ենք 22 առարկայ՝ խիրաքանչիւրի համար օգտակար. 1) Հքեղ բաց ժամաց. ողամարդկ. համար, իսկակ. սև պողպատից, անկէր ընթացքով (ոչ-ցիլինդր), զսպանակը կոտրվելուց պահպանող իրով, փոշուց պահպանող ապակիով և մինչև րոպէները ստուգված ընթացքով։ 2) Ամերիկ. նոր ոսկուց շղթայ։ 3—5) 84 յարգի արծաթից 3 հատ բրէլօկ «Հաւատ, Յոյս և Սէր»։ 6) Ձամշեայ քսակ ժամաց. համար։ 7) Ժամաց. զողացվելուց պահպանող իր։ 8) Արտասահմ. կաշուց պորտմօնէ 7 բաժանմ. և մեխանիկ. փականով, որ պարունակում է կաուչուկէ կնիք պատուիրողի անուն-ազգանունով։ 9—13) Գրպանի պրիբօր՝ բաղկացած ատամները, եղունգները և ականջները մաքրող առարկայից, և հետաքրքր. խոշորացոյց՝ պիկանտ տեսարաններով։ 14) Պարիզեան պլատօգրաֆ, որ ցոյց է տալիս բնական կերպով ամեն տեսակ տեսարաններ։ 15—21) 6 հատ շատ հետաքրքր. նկարներ։ 22) Հքեղ մատանի ամերիկ. իսկական «Դուբլէ» ոսկուց՝ «Օպալ» քարով։ Այդ ամենը միայն 3 ր. 75 կ., 2 զարն. 7 բուբ.։ Այդօրինակ զարնիտուր՝ բարձր տեսակի մեխանիզմ ունեցող ժամացոյցով՝ 4 ր. 25 կ., 2 զարն. 8 ր.։ Ժամաց. ուղարկ. է մինչև րոպ. ստուգված, 6 տար. երաշխ., վերադիր վճար.։ Ճանապարհածախքը 40 կ. (Սիբիր 75 կ.)։ Առանց բեսկի. եթէ ապրանքը չը հաւանվի, փողը վերադարձնում ենք։ Հասցէն. Т-во „ЗАРЯ“, Варшава, отд. 71.

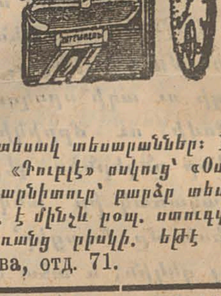

(30, գ. 14) (В. 73301) 1057. 3—2

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.